

LA MEMÒRIA D'UN PAISATGE GRAVAT

Les pedreres de marès, empremta territorial del paisatge identitari de Mallorca

VOLUM 1: TESI

Aquesta recerca es troba regulada per Creative Commons

Llicència CC Reconeixement – No Comercial – Sense Obra Derivada (by-nc-nd)

No es permet l'ús comercial de l'obra original ni la generació d'obres derivades

catalina.salva@gmail.com

paisatgestransformats@gmail.com

www.pedresdemares.com

LA MEMÒRIA D'UN PAISATGE GRAVAT

Les pedreres de marès, empremta territorial del paisatge identitari de Mallorca

Volum 1: Tesi

Autora: Catalina Salvà Matas

Directors: Carles Llop Torné (director) i Maria Goula (codirectora)

Tesi Doctoral, setembre de 2020

Departament d'Urbanisme i Ordenació del Territori

Universitat Politècnica de Catalunya

www.pedreresdemares.com

1. INTRODUCCIÓ	11
1.1. Tema	13
1.2. Estat de la qüestió i de l'art	21
1.3. Hipòtesis generals	43
1.4. Objectius	47
1.5. Aspectes metodològics	51
1.6. Estructura de la tesi	59
2. LES PEDRERES COM A LLOCS	63
2.1. La revelació de l'invisible	65
2.2. Sobre pedreres	73
2.2.1. L'origen de la paraula	73
2.2.2. Tipologies de pedreres	75
2.2.3. Les pedreres actuals a les Illes Balears	79
2.2.4. L'essència del territori: el marès	81
2.2.5. Legislació sobre pedreres a Mallorca	107
2.3. Pedreres <i>versus</i> Pedreres de marès	131
2.4. Construir el buit	143
2.4.1. L'extracció manual del marès	149
2.4.2. L'extracció mecanitzada del marès	152
2.4.3. La datació de la mecanització	157
2.4.4. Els oficis vinculats al marès	160
2.5. Identitat de les pedreres de marès	169
2.5.1. Percepció de les pedreres	169
2.5.2. Tipologies de pedreres de marès	173
2.5.3. Rastres en construcció	183
2.5.4. Empremtes d'un paisatge productiu	185
2.6. Conclusions	189
3. LES PEDRERES COM A MEMÒRIA	193
3.1. Rastres de les pedreres de marès a la memòria col·lectiva	195
3.1.1. Les pedreres a través dels documents històrics	201
3.1.2. Les pedreres a través de la mirada dels viatgers	207

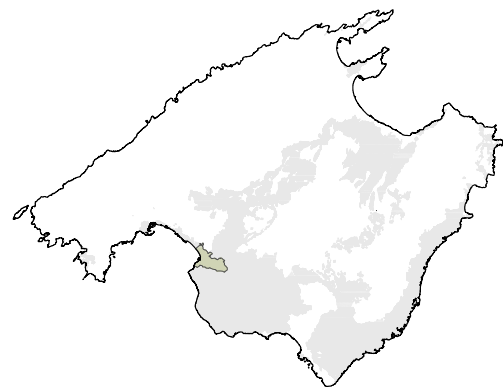
3.1.3. Les pedreres a través dels documents cartogràfics	221
3.1.4. Les pedreres de marès als catàlegs de patrimoni	235
3.1.5. Un imaginari desigual	243
3.2. L'origen de la Mallorca construïda	247
3.2.1. Els llibres d'obra dels edificis emblemàtics: la Seu, la Llonja, el Castell de Bellver i el Palau de l'Almudaina	251
3.2.2. El marès, una constant a l'arquitectura mallorquina	259
3.2.3. El marès a l'arquitectura contemporània	265
3.2.4. Construïnt el construït	269
3.3. Registrant la memòria: 714 anys de pedreres de marès (1305-2019)	271
3.3.1. Els registres de pedreres	275
3.3.2. Les fonts: els registres de pedreres ja realitzats	277
3.3.3. L'elaboració del registre de pedreres i els seus resultats	297
3.3.4. Pedreres actives i inactives	311
3.3.5. La desaparició de l'activitat	315
3.4. Conclusions	319
4. LES PEDRERES COM A PAISATGE	325
4.1. La mirada de paisatge com a eina	327
4.1.1. Sobre paisatge	337
4.1.2. La idea de paisatge de Mallorca a l'imaginari col·lectiu	347
4.2. La cartografia com a eina de transcripció de la mirada	357
4.2.1. Sobre l'escala i els límits del que es dibuixa	367
4.2.2. Sobre algunes de les variables llegides	373
4.3. El fenomen de la territorialitat: el Territori de Pedreres	379
4.3.1. De les traces al territori. Conformació del Territori de Pedreres	397
4.4. Materialitat i percepció: de Territori a Paisatge de Pedreres	407
4.4.1. El Paisatge de Pedreres, articulador del territori	411
4.5. Els conjunts de pedreres, patrons en el paisatge	415
4.5.1. La influència com a intensitat de la memòria i la llegibilitat dels conjunts	475
4.5.2. Els conjunts de pedreres i les unitats de paisatge	479
4.6. Trets essencials de les pedreres de marès	481
4.6.1. La construcció d'un ecosistema	491
4.6.2. Els rastres de la identitat	513
4.6.3. Paisatge latent <i>versus</i> paisatge relíquia	521
4.7. Conclusions	527

5. BIBLIOGRAFIA I FONTS	541
5.1. Bibliografia	543
5.2. Cartografies base i Ortofotografies	565
5.3. Bases de dades de pedreres d'organismes públics	568
5.4. Acrònims	569

VOLUM 2: ARXIU DE PEDRERES I ANNEXOS

6. ARXIU DE PEDRERES DE MARÈS	573
6.1. Base de Dades	575
6.2. Cartografia	627
6.3. Fotografies	633
7. DOCUMENTS ANNEXOS	723
7.1. El marès. Geologia i propietats físiques	725
7.2. Arxiu de Pedreres de Marès. Conjunts de pedreres	735
7.3. Recull de notícies vinculades a pedreres	745
7.4. Recull de projectes sobre pedreres	751
7.5. Fitxes de pedreres de marès als catàlegs de patrimoni	773

CONJUNT 4
Pedreres de s'Arenal - Ses Cadenes

LOCALITZACIÓ:

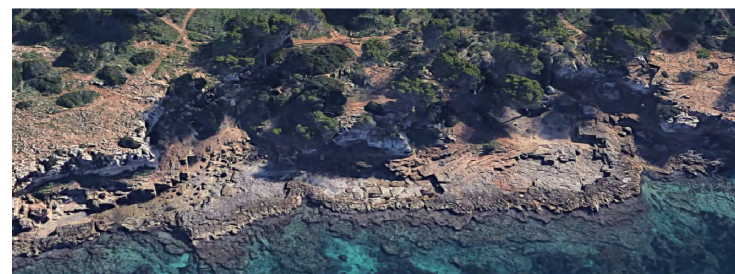
PEDRERES:

LL02 / LL11 / LL12 / LL16 / LL20 / LL21 / LL22 / LL26 / LL30 / LL31 / LL38 / LL39 / LL40 / LL42 / PM10 / PM14 / PM15 / PM16 / PM17 / PM18 / PM19 / PM20 / PM23 / PM25 / PM26 / PM27 / PM28 / PM29 / PM30 / PM31 / PM32 / PM33 / PM34 / PM35 / PM36 / PM37 / PM38 / PM40 / PM41 / PM42 / PM44 / PM45 / PM46 / PM48 / PM49 / PM50 / PM52 / PM53 / PM54 / PM55 / PM56 / PM58

MUNICIPIS:

Llucmajor / Palma

- Límit Unitats de Paisatge
- Límit Subunitats de Paisatge
- Àrea del conjunt de pedreres estudiat
- Geologia de marès
- Àmbit de pedrera catalogada (vermell)

Pedreres de la costa de Son Verí (LL02), fotografia Google, 2018

1956

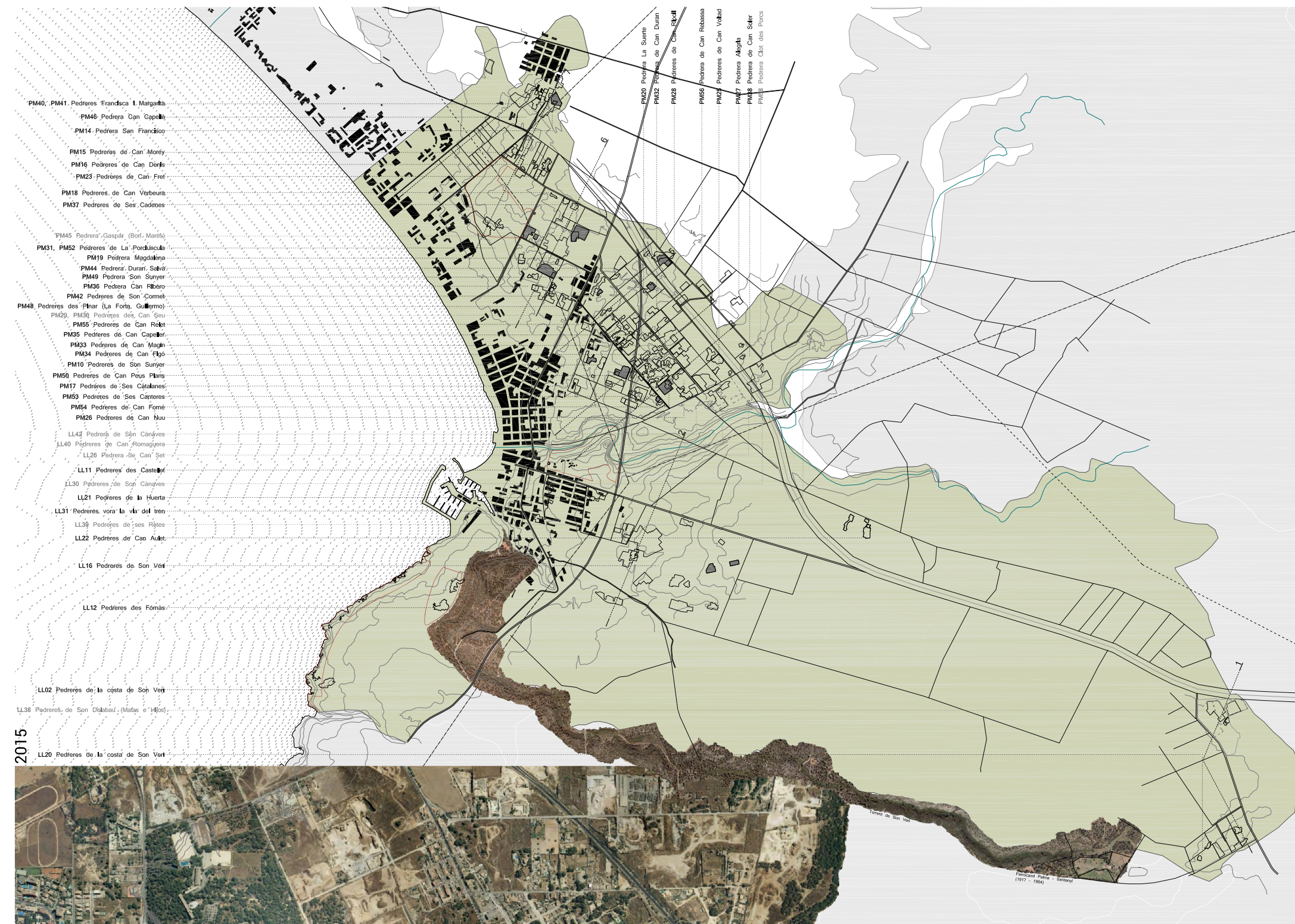
LL20 Pedreres de la costa de Son Verí

Fig. 320 Conjunt de pedreres 4: Pedreres de s'Arenal - Ses Cadenes. Instants seqüencials del Paisatge de Pedreres, anys 1956, 1989 i actualitat. Elaborat per l'autora. 2020

1989

2015

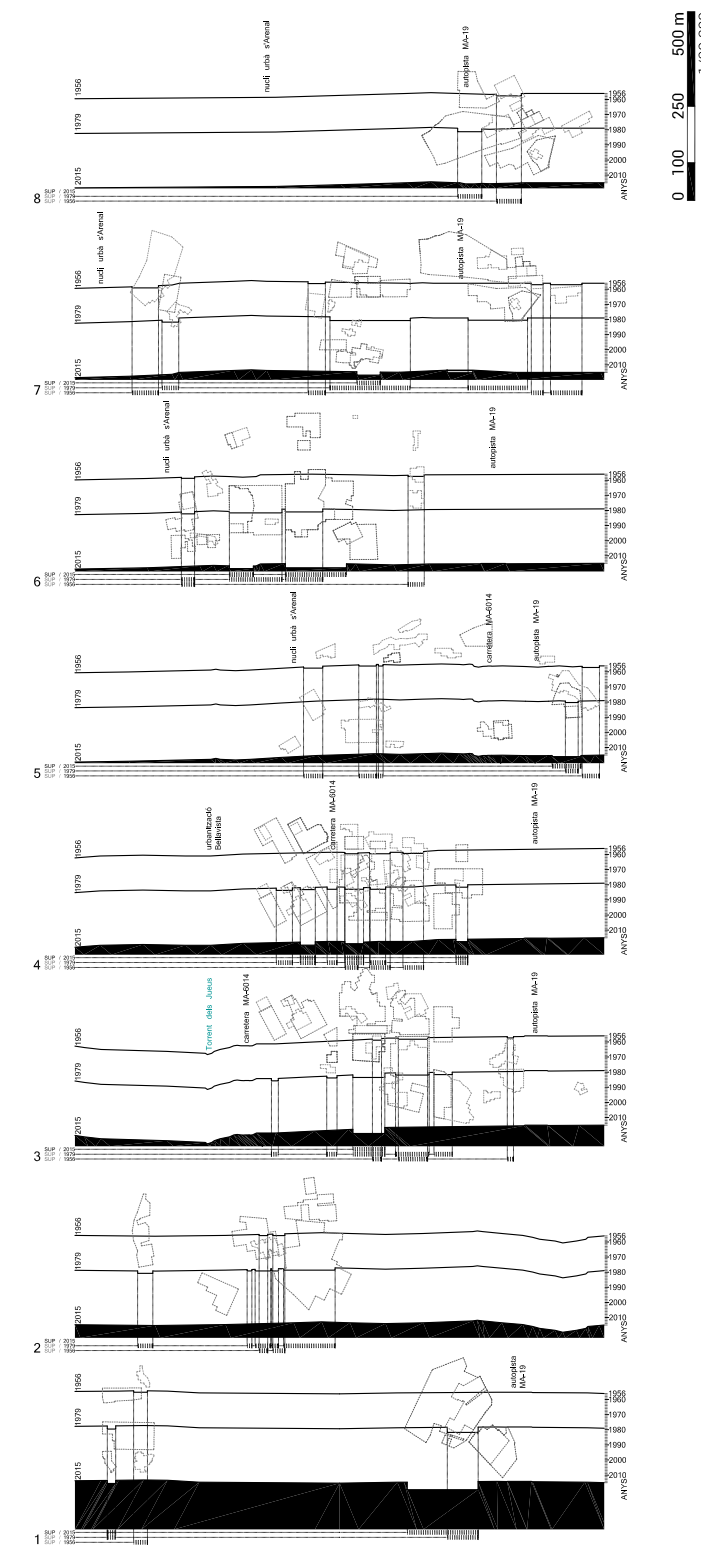
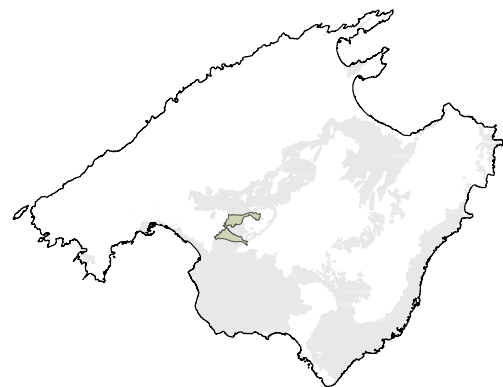

Fig. 320b Estudi seqüencial per seccions del conjunt de pedreres. Elaborat per l'autora. 2020

CONJUNT 7
Pedreres de Sant Jordi - Son Gual

LOCALITZACIÓ:

PEDRERES:

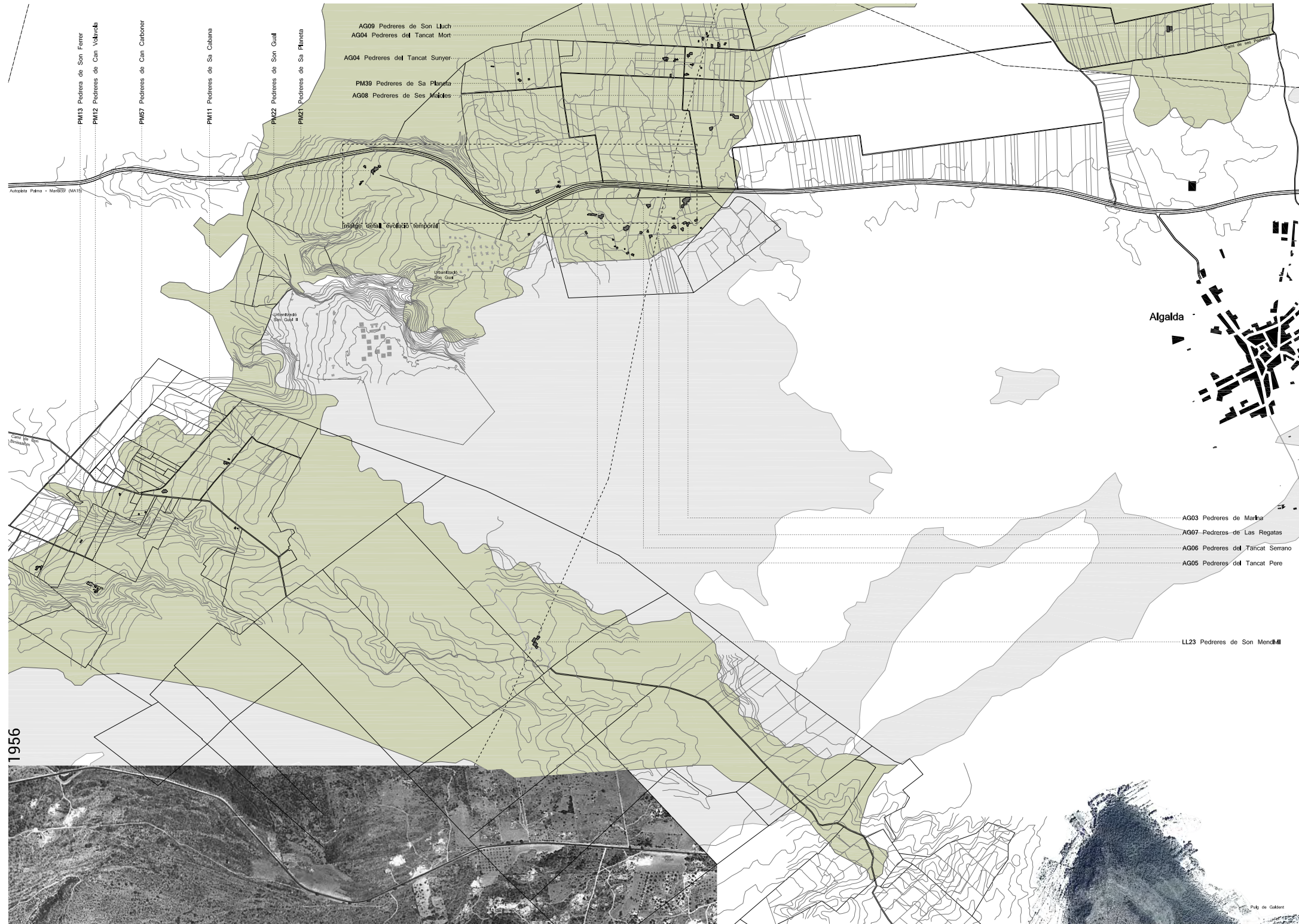
LL23 / LL34 / PM11 / PM12 / PM13 / PM21 / PM22 / PM24 /
PM39 / PM43 / PM47 / PM57 / AG02 / AG03 / AG04 / AG05 /
AG06 / AG07 / AG08 / AG09

MUNICIPIS:

Palma / Algaida / Lluçmajor

- Límit Unitats de Paisatge
- Límit Subunitats de Paisatge
- Àrea del conjunt de pedreres estudiat
- Geologia de marès

0 100 500 1000 m
e: 1/30.000
N
direcció dominant

Pedrera de Son Gual (PM22) amb l'autopista de fons, fotografia pròpia, 2017

1956

Fig. 321 Conjunt de pedreres 7: Pedreres de Sant Jordi - Son Gual. Instants seqüencials del Paisatge de Pedreres, anys 1956, 1989 i actualitat. Elaborat per l'autora. 2020

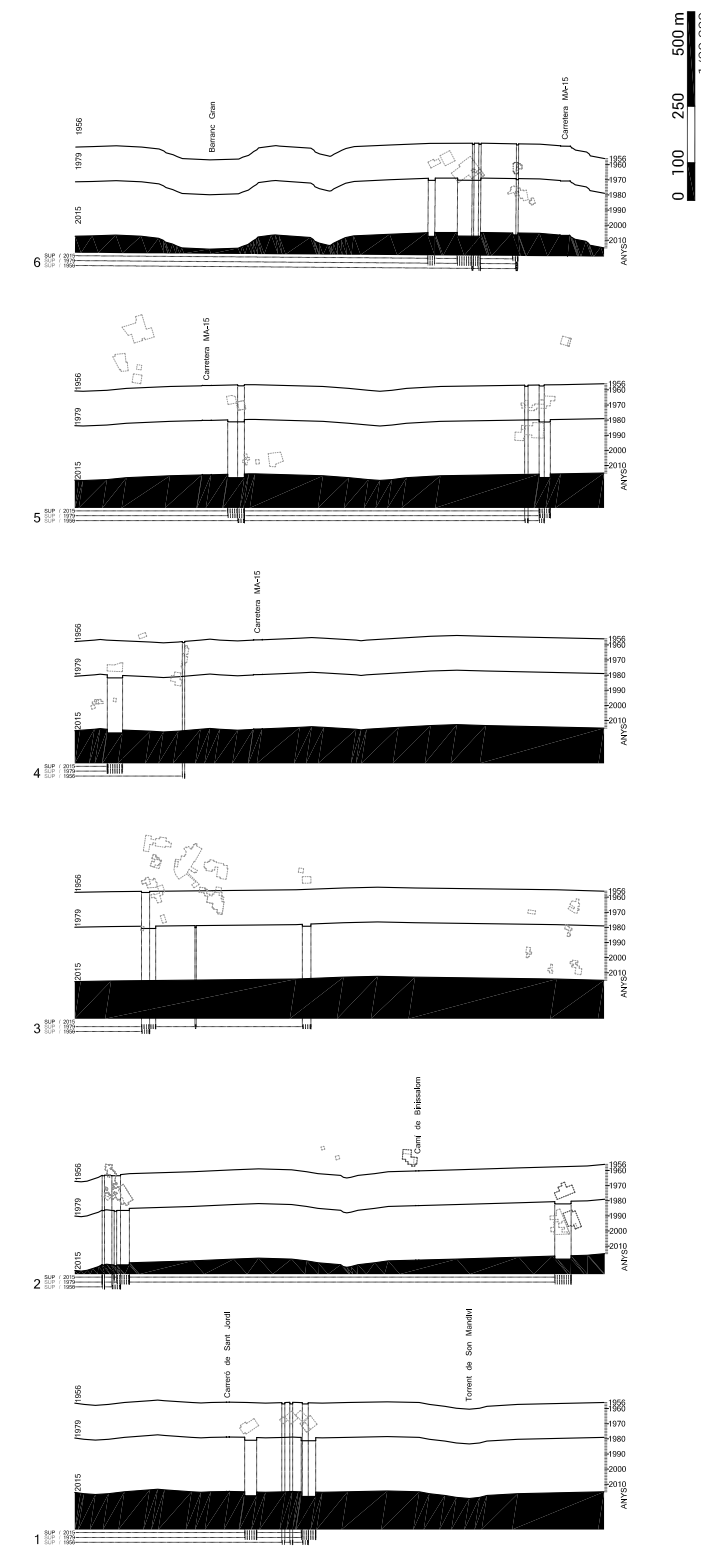
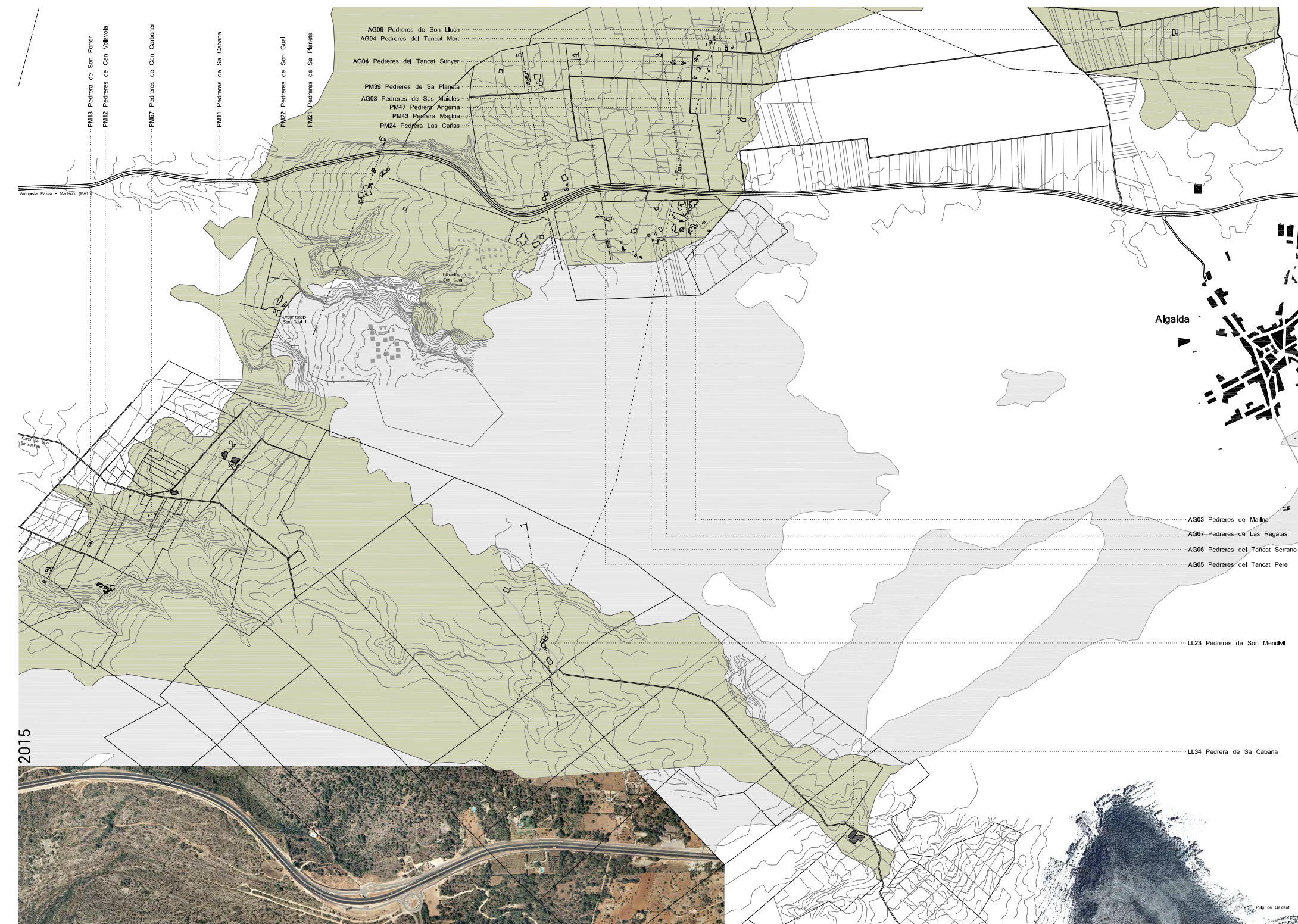
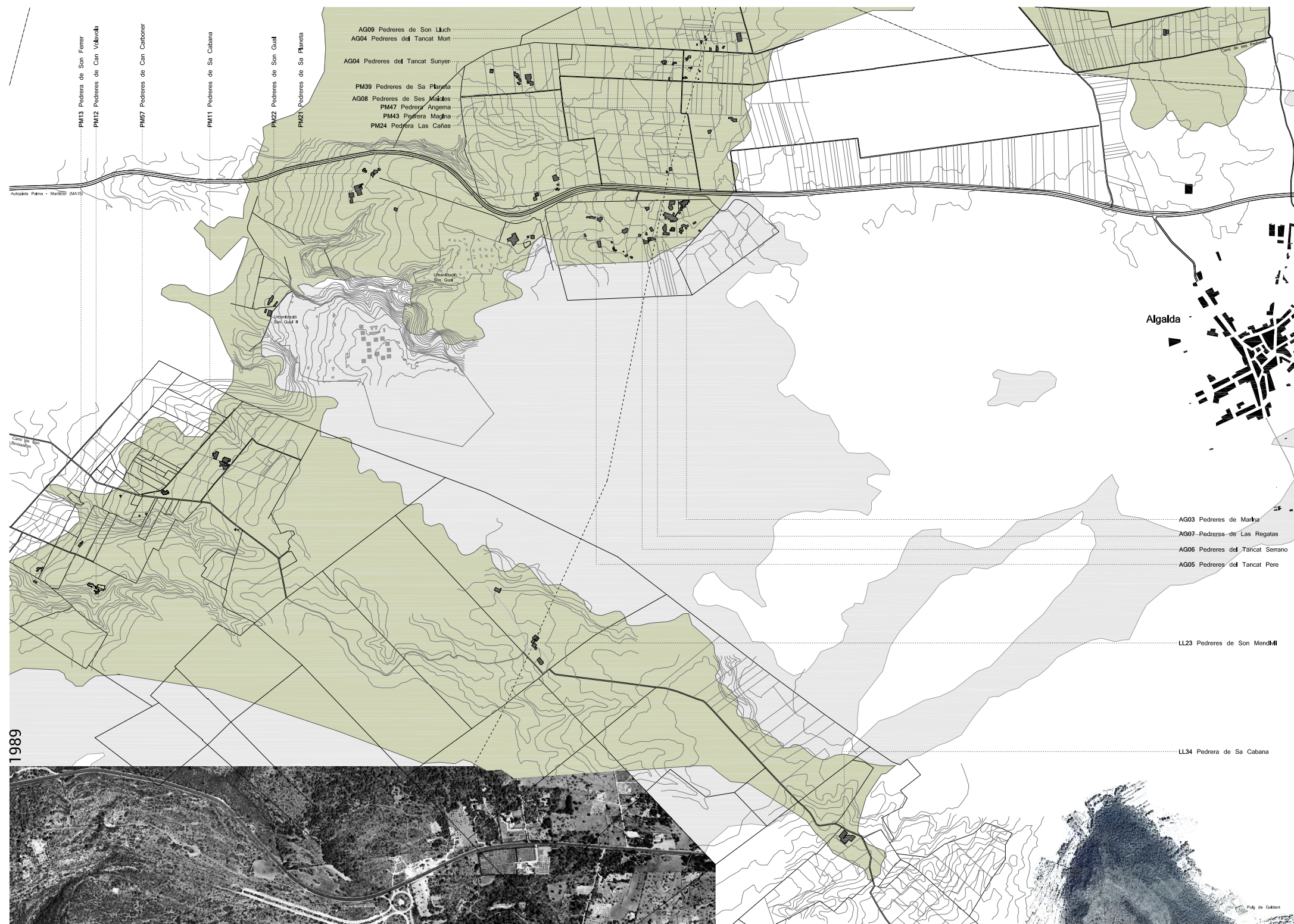
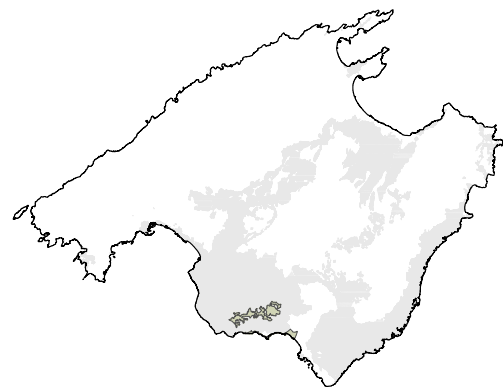

Fig. 321b Estudi seqüencial per seccions del conjunt de pedreres. Elaborat per l'autora. 2020

CONJUNT 9
Ses Pedreres Noves - s'Estelella - Ses Covetes

LOCALITZACIÓ:

PEDRERES:

LL04 / LL09 / LL13 / LL19 / LL25 / LL27 / LL28 / LL29 / LL35
(CM00 / CM01 / CM13 / CM21 / CM23 no apareixen a aquesta cartografia)

MUNICIPIS:

Llucmajor / Campos

- Límit Unitats de Paisatge
- - - Límit Subunitats de Paisatge
- Àrea del conjunt de pedreres estudiat
- Geologia de marès

1785

Fragment de del Mapa de Mallorca de Despuig, amb el topònim "pedreres", 1785

Pedrera de Ses Pedreres Noves (LL25), fotografia pròpia, 2018

0 100 500 1000 m
e: 1/30.000
N
direcció dominant

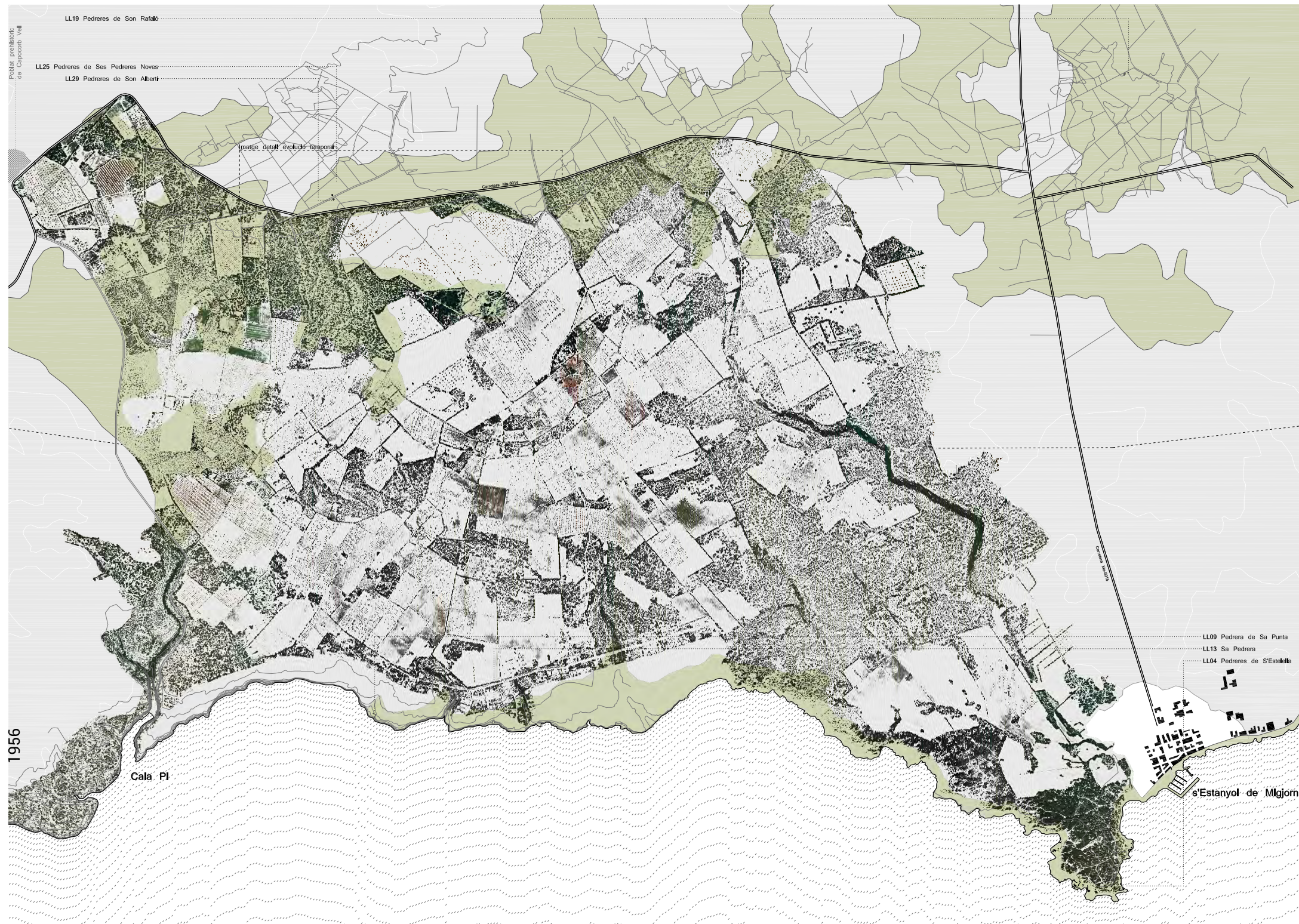

Fig. 322 Conjunt de pedreres 9: Conjunt de Ses Pedreres Noves - s'Estelella - Ses Covetes. Instants seqüencials del Paisatge de Pedreres, anys 1956, 1989 i actualitat. Elaborat per l'autora. 2020

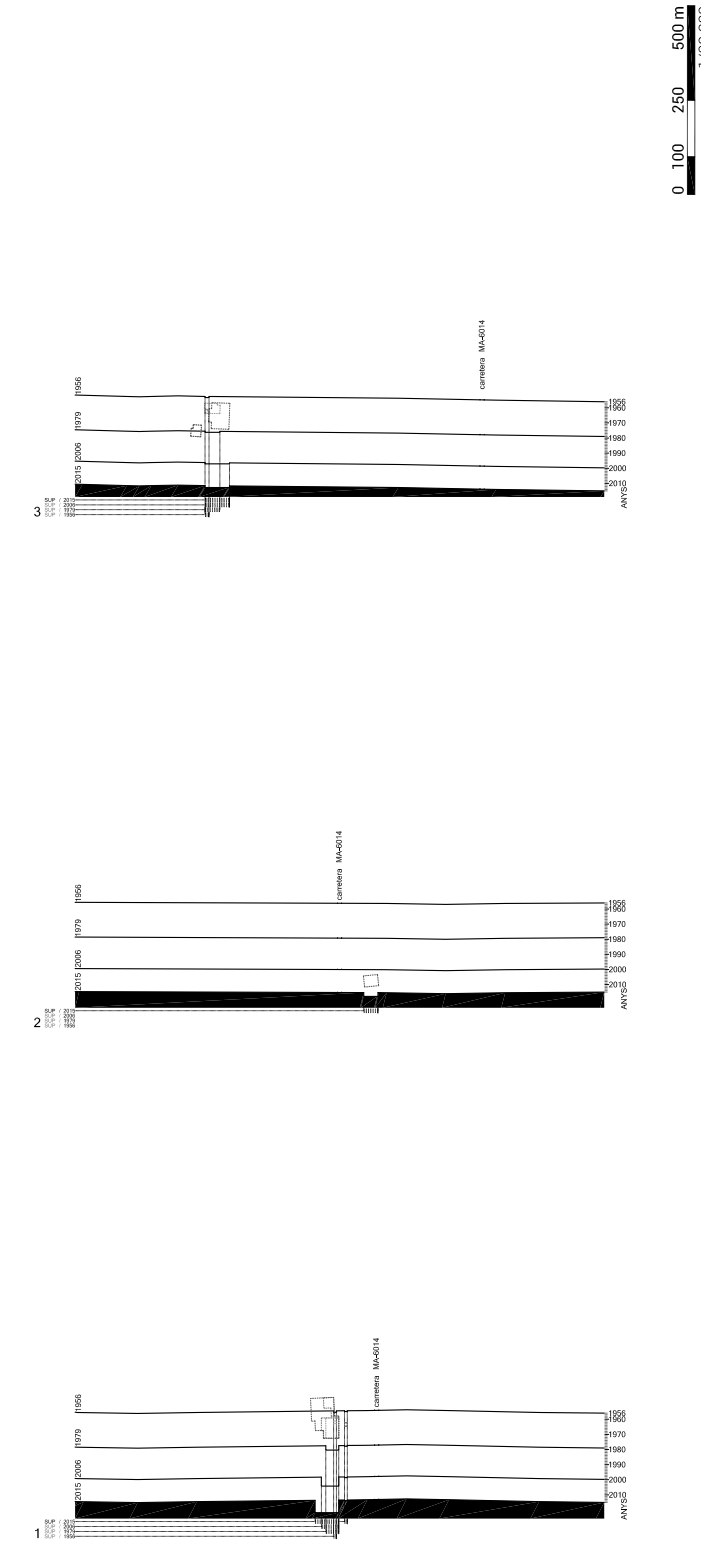
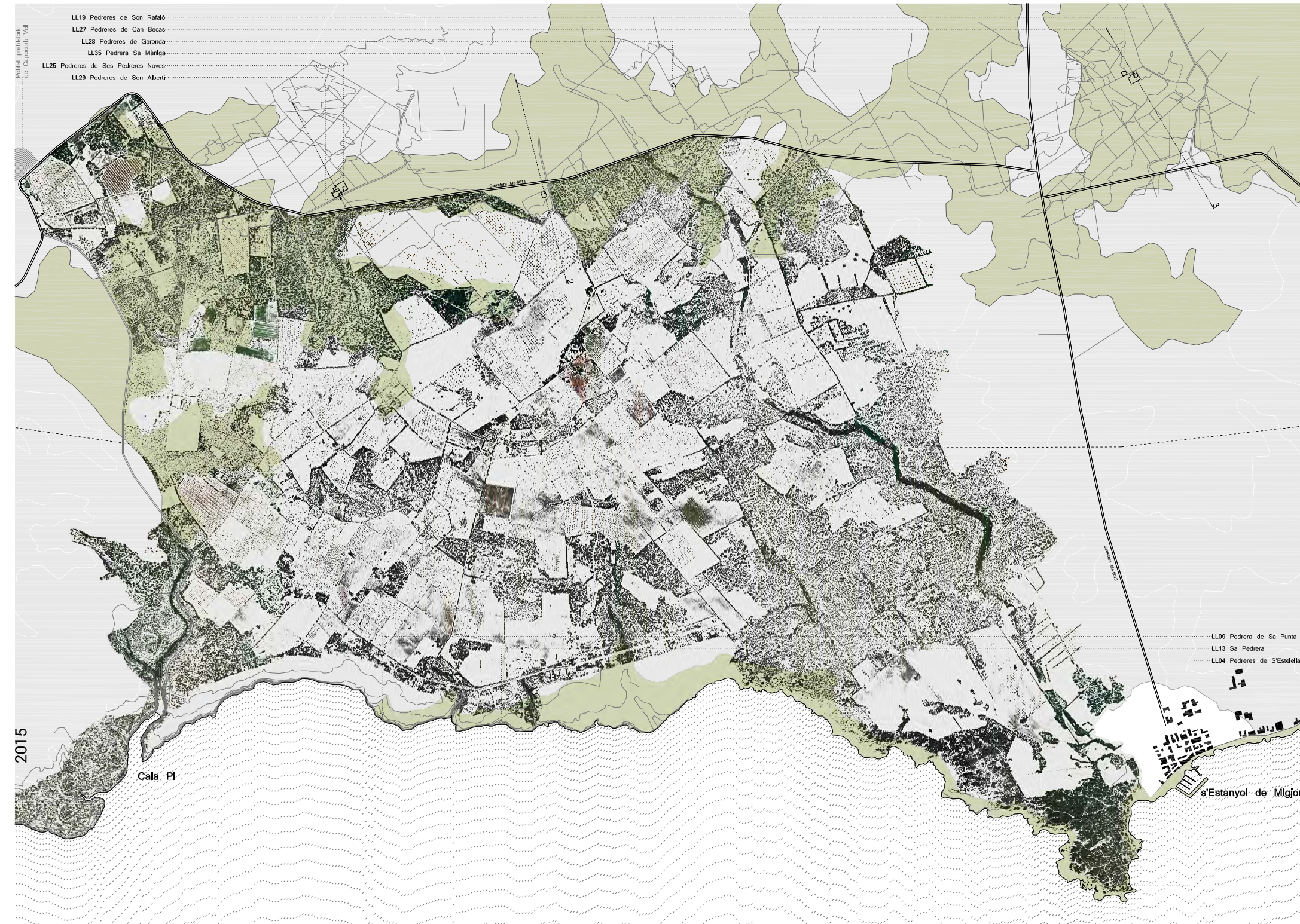
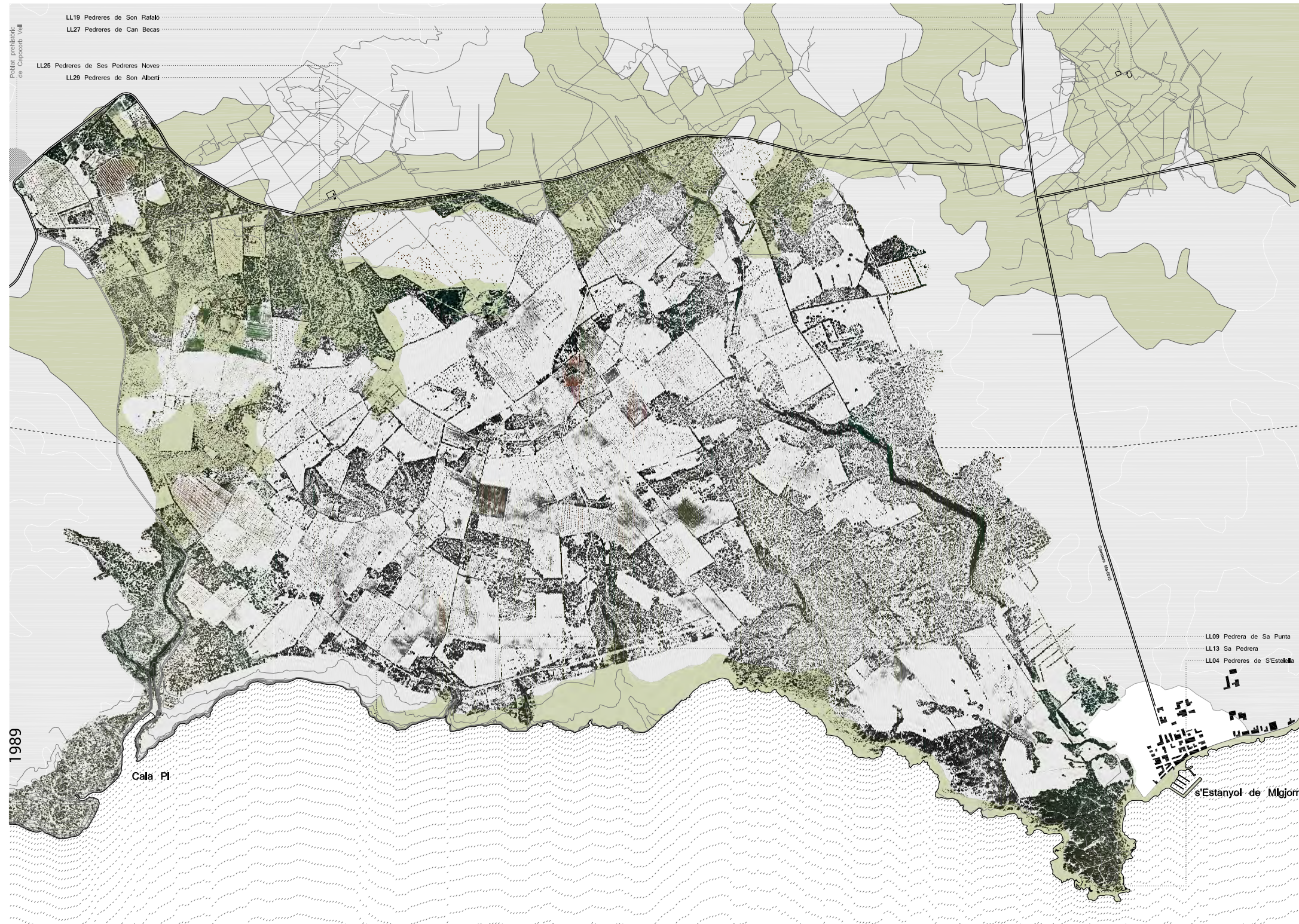
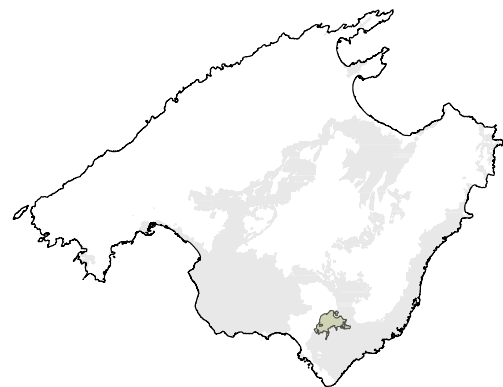

Fig. 322b Estudi seqüencial per seccions del conjunt de pedreres. Elaborat per l'autora. 2020

CONJUNT 10
Pedreres de Son Toni Amer

LOCALITZACIÓ:

PEDRERES:

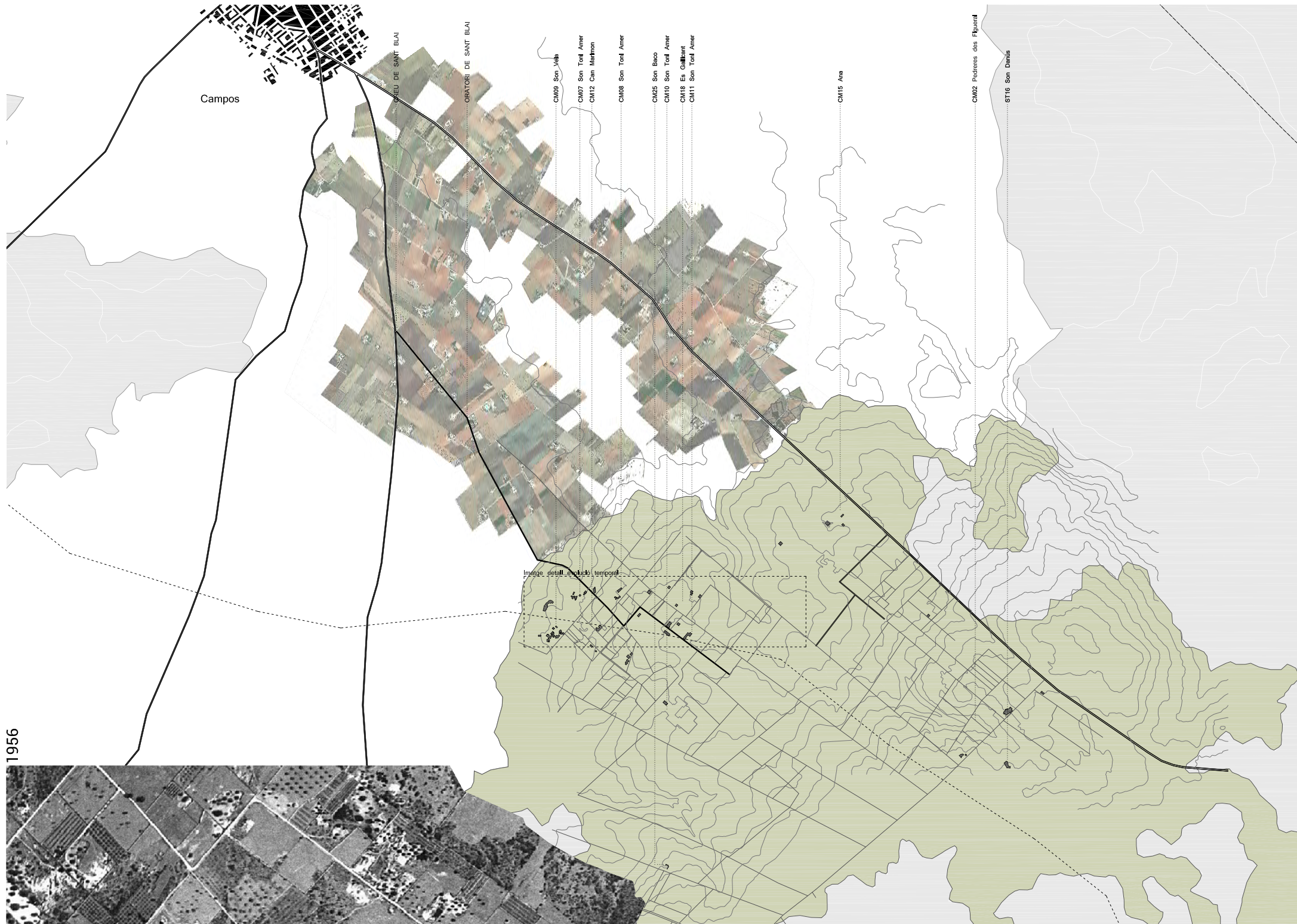
CM02 / CM07 / CM08 / CM09 / CM10 / CM11 / CM12 / CM14
/ CM15 / CM16 / CM17 / CM18 / CM19 / CM20 / CM24 /
CM25 / ST16

MUNICIPIS:

Campos

- Límit Unitats de Paisatge
- - - Límit Subunitats de Paisatge
- Àrea del conjunt de pedreres estudiat
- Geologia de marès

0 100 500 1000 m
e: 1/30.000
N
direcció dominant

1248

Oratori de Sant Blai, datat des de 1248. Fotografia Google 2012.

1956

Fig. 323 Conjunt de pedreres 10: Pedreres de Son Toni Amer. Instants seqüencials del Paisatge de Pedreres, anys 1956, 1989 i actualitat. Elaborat per l'autora. 2020

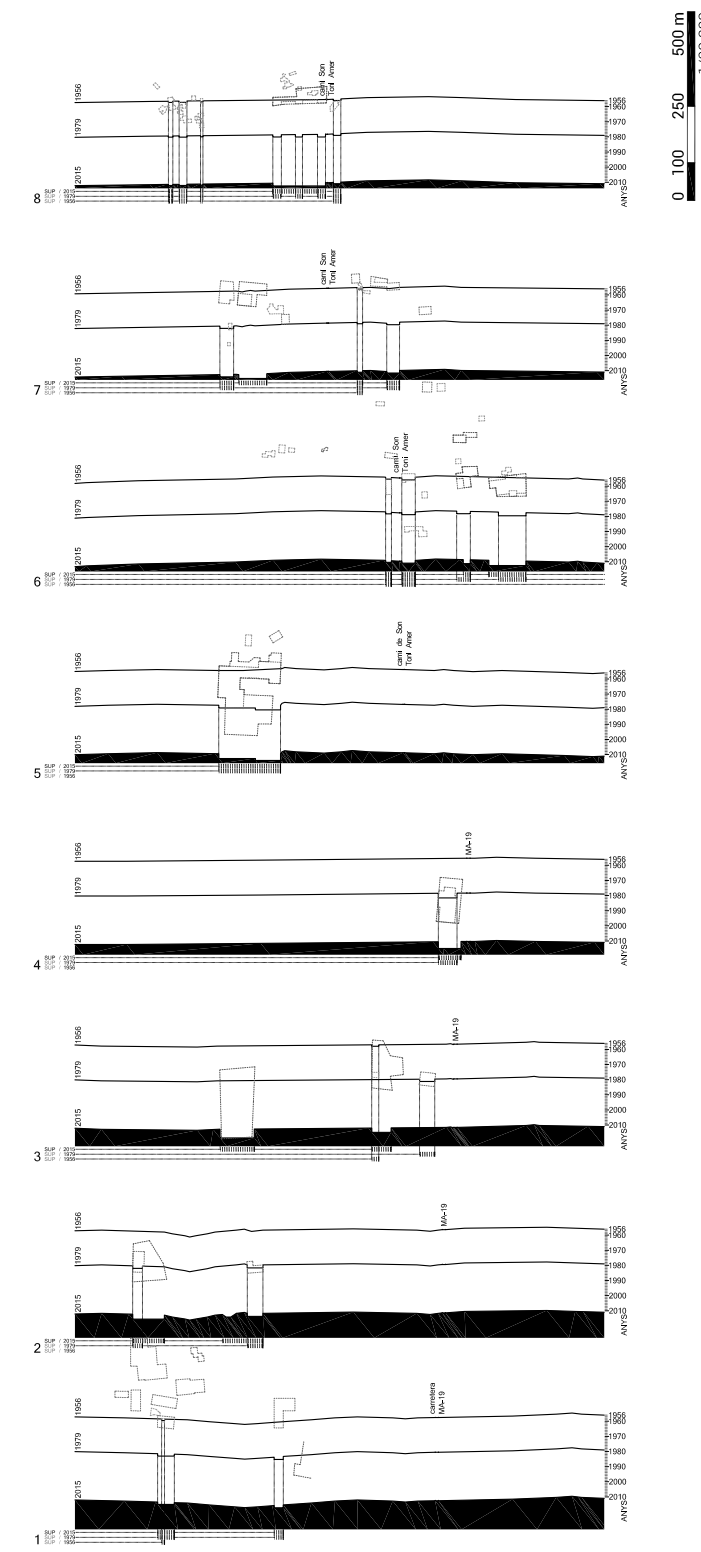
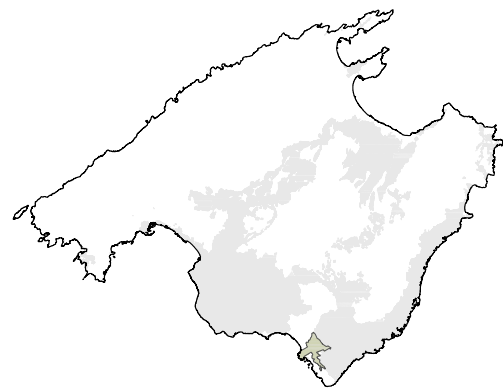

Fig. 323b Estudi seqüencial per seccions del conjunt de pedreres. Elaborat per l'autora. 2020

CONJUNT 11
Pedreres de Ses Salines - Sa Vall

LOCALITZACIÓ:

PEDRERES:

SS01 / SS02 / SS03 / SS04 / SS05 / SS06 / SS07 / SS08 /
SS09 / SS10 / SS11 / SS12 / SS13 / SS14 / SS15 / SS16 /
CM03 / CM22

MUNICIPIS:

Ses Salines / Campos

- Límit Unitats de Paisatge
- Límit Subunitats de Paisatge
- Àrea del conjunt de pedreres estudiat
- Geologia de marès
- Àmbit de pedrera catalogada (vermell)

1000 m
500
0 100
direcció dominant
e: 1/30.000

Pedrera Anita (SS08), fotografia pròpia, 2011

1956

Fig. 324 Conjunt de pedreres 11: Pedreres de Ses Salines - Sa Vall. Instants seqüencials del Paisatge de Pedreres, anys 1956, 1989 i actualitat. Elaborat per l'autora. 2020

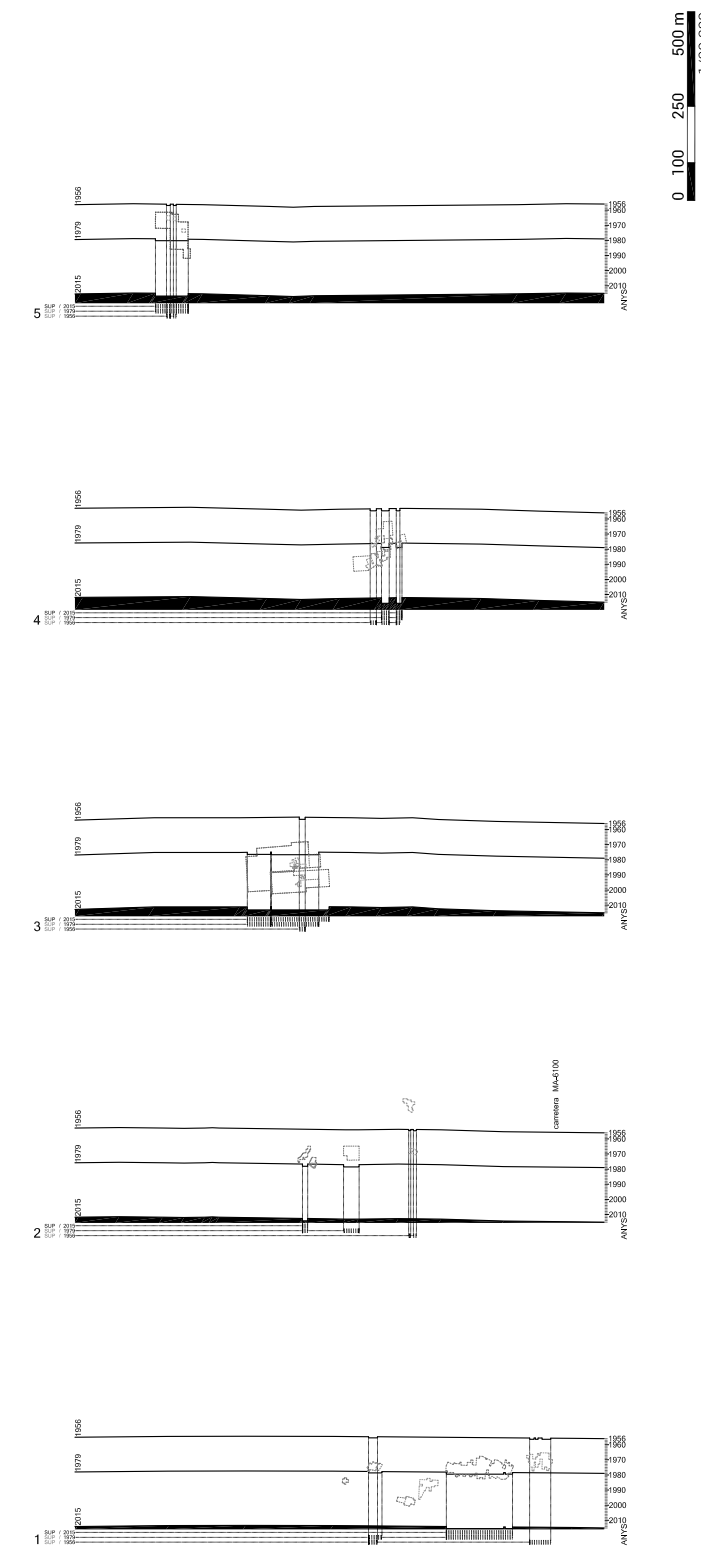
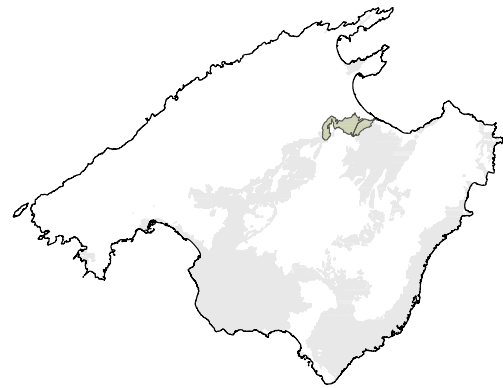

Fig. 324b Estudi seqüencial per seccions del conjunt de pedreres. Elaborat per l'autora. 2020

CONJUNTS 12 i 14
Pedreres Son Font - Son Morei - Vernissa Vell
Pedreres de Son Bauló - Son Real

LOCALITZACIÓ:

PEDRERES AL CONJUNT 12:

MR02 / MR03 / MR04 / MR05 / MR06 / MR07 / MR08 / MR09 / MR10 / MR11 / MR12 / MR13 / MR14 / MR15 / MR16 / MR17 / MR18 / MR19 / MR20 / MR21 / MR22 / MR23 / MR24 / MR25 / MR26 / MR27 / MR28 / MR29 / MR30 / MR31 / MR32 / MR33 / MR34 / MR35 / MR36 / MR37 / MR38 / MR39 / MR40 / MR41 / MR42 / MR43 / MR44 / MR45 / MR46 / MR47 / SM01 / SM03 / SM04 / SM05 / SM06 / SM11 / SM12 / SM13 / SM14

MUNICIPIS:

Muro / Santa Margalida

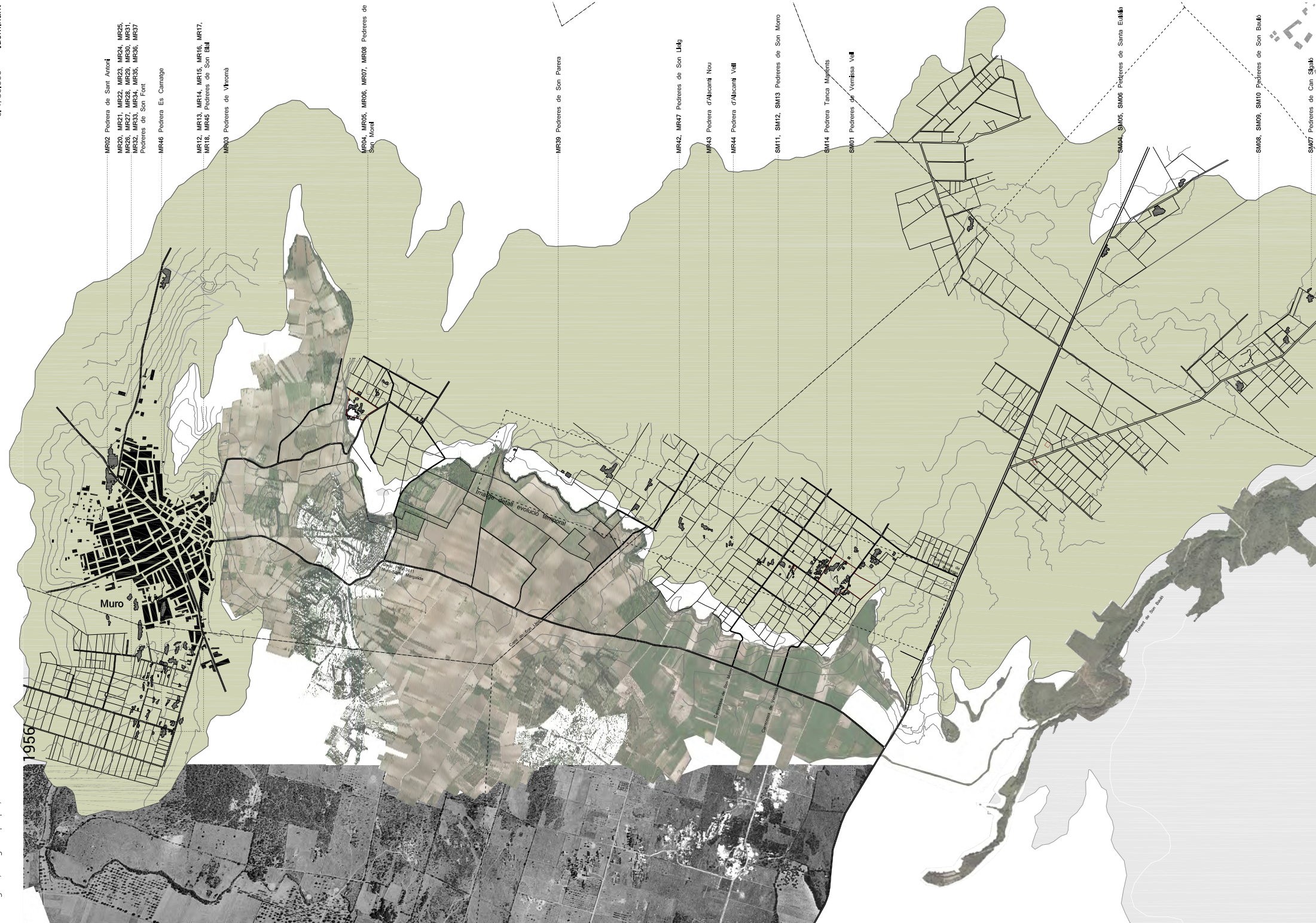
PEDRERES AL CONJUNT 14:

SM07 / SM08 / SM09 / SM10 / SM21 / SM22 / SM23

MUNICIPIS:

Santa Margalida

- Límit Unitats de Paisatge
- Límit Subunitats de Paisatge
- Àrea del conjunt de pedreres estudiat
- Geologia de marès
- Àmbit de pedrera catalogada (vermell)

1785

Fragment de Mapa del Mapa de Mallorca d'Antoni Despuig, 1785

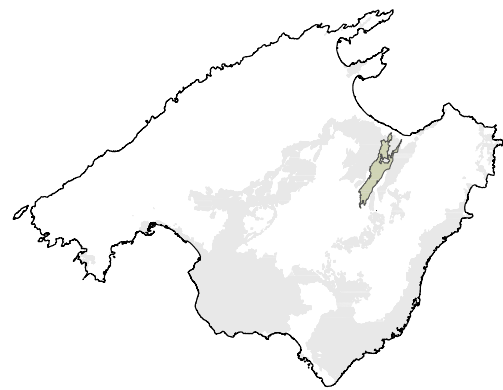
Pedrera de Vernissa Vell (SM01), catalogada, fotografia pròpia, 2011

1956

Fig. 325 Conjunts de pedreres 12 i 14: Pedreres Son Font - Son Morei - Vernissa Vell i Pedreres de Son Bauló - Son Real. Instants seqüencials del Paisatge de Pedreres, anys 1956, 1989 i actualitat. Elaborat per l'autora. 2020

CONJUNT 15
Pedreres de Son Montserrat - Ses Comunes

LOCALITZACIÓ:

PEDRERES:

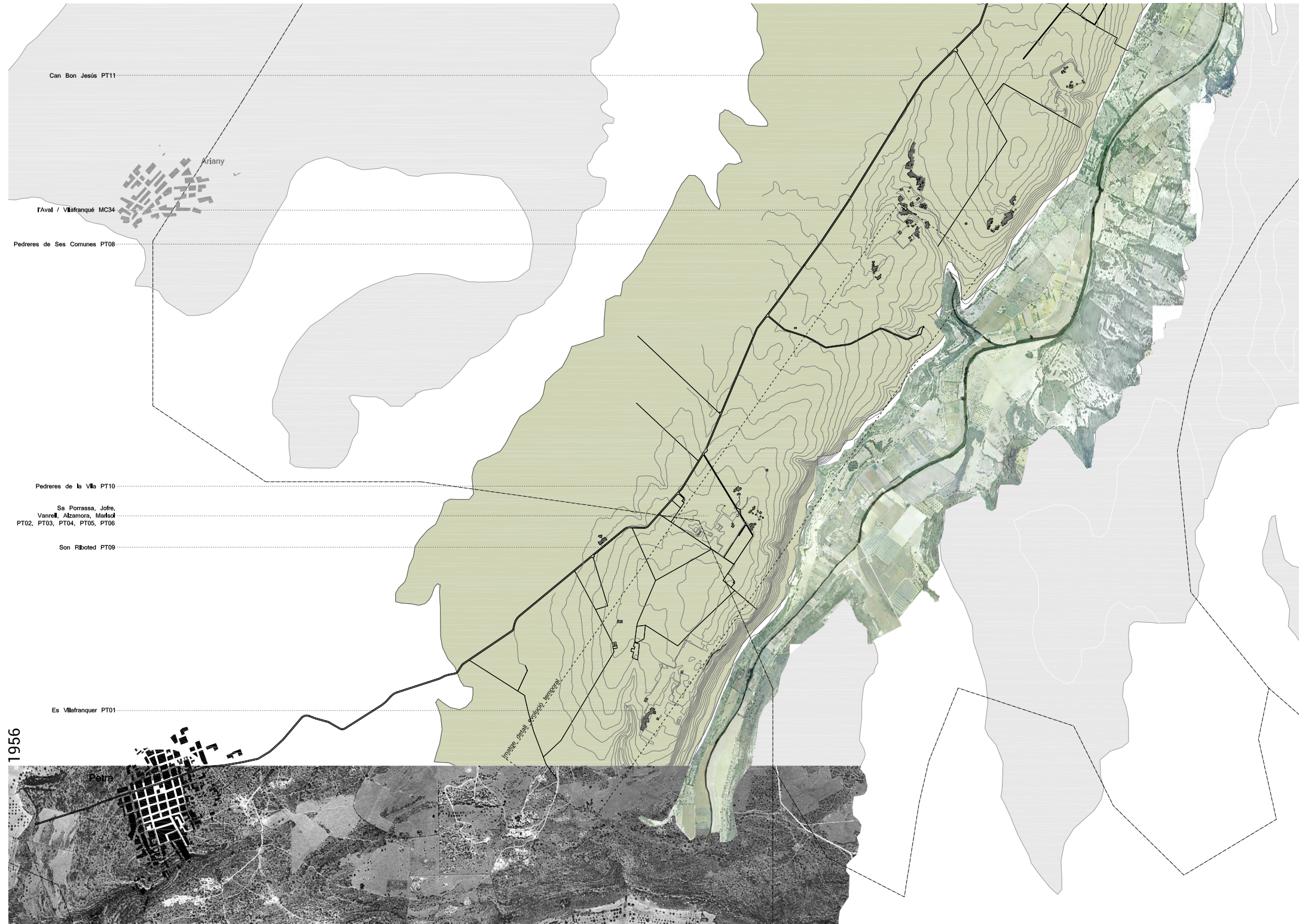
MC34 / MC39 / PT01 / PT02 / PT03 / PT04 / PT05 / PT06 /
PT07 / PT09 / PT08 / PT10 / PT11 / PT12 / PT13 / PT14 /
SM20 / SM25

MUNICIPIS:

Petra / Santa Margalida / Manacor

- Límit Unitats de Paisatge
- - - Límit Subunitats de Paisatge
- Àrea del conjunt de pedreres estudiat
- Geologia de marès

1000 m
500
0 100
e: 1/30.000
N
direcció dominant

Tres pedreres separades per un camí, fotografia pròpia, 2011

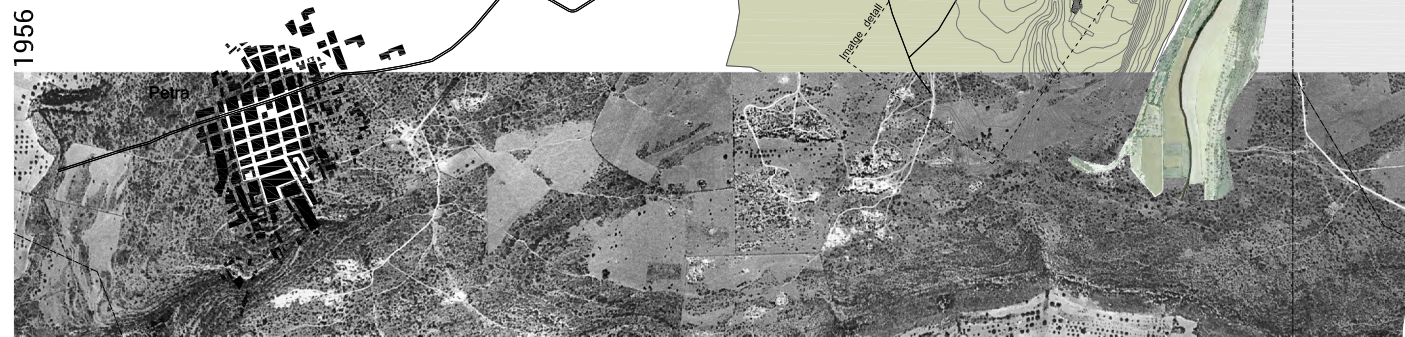

Fig. 327 Conjunt de pedreres 15: Pedreres de Son Montserrat - Ses Comunes. Instants seqüencials del Paisatge de Pedreres, anys 1956, 1989 i actualitat. Elaborat per l'autora. 2020

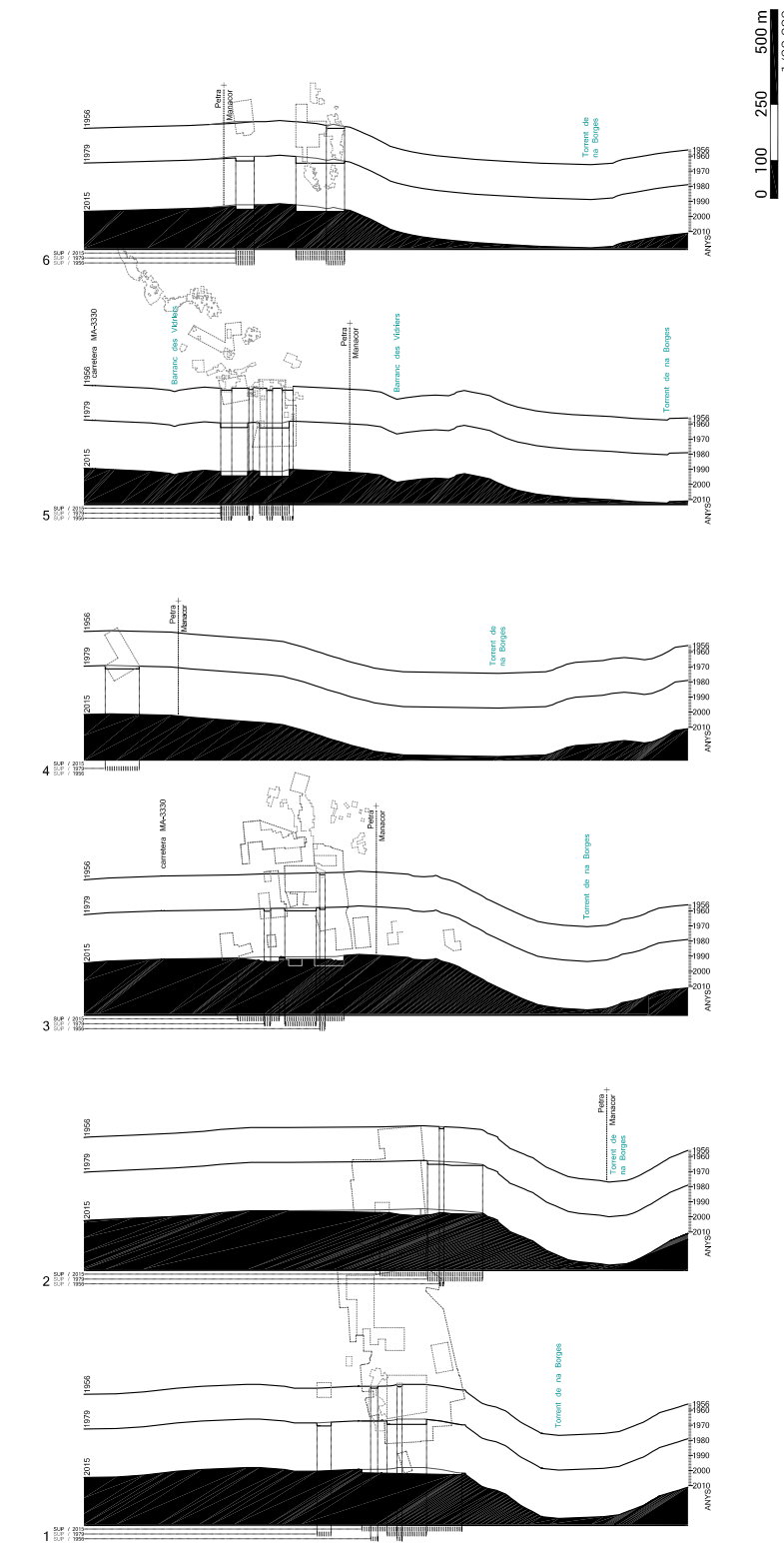
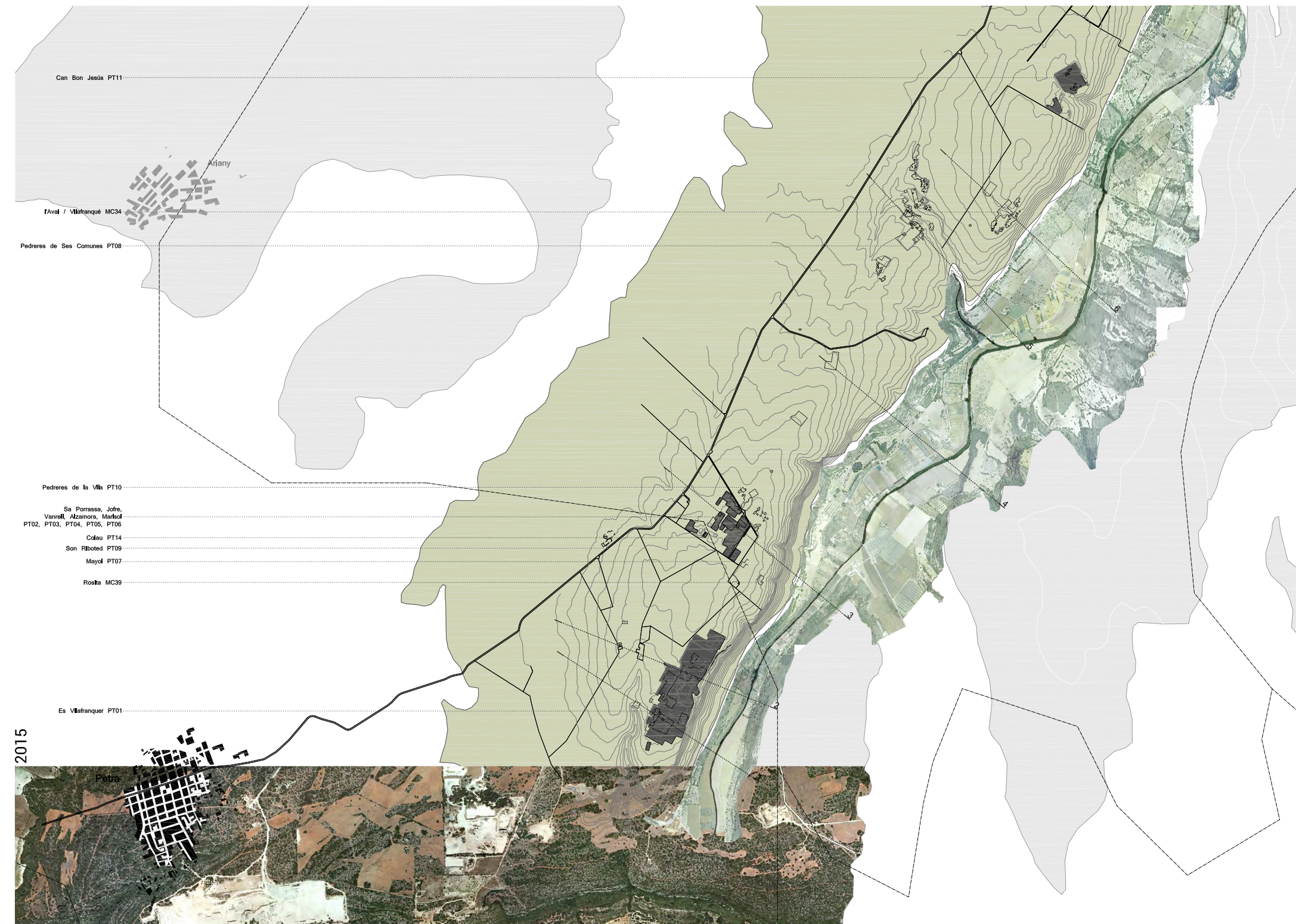
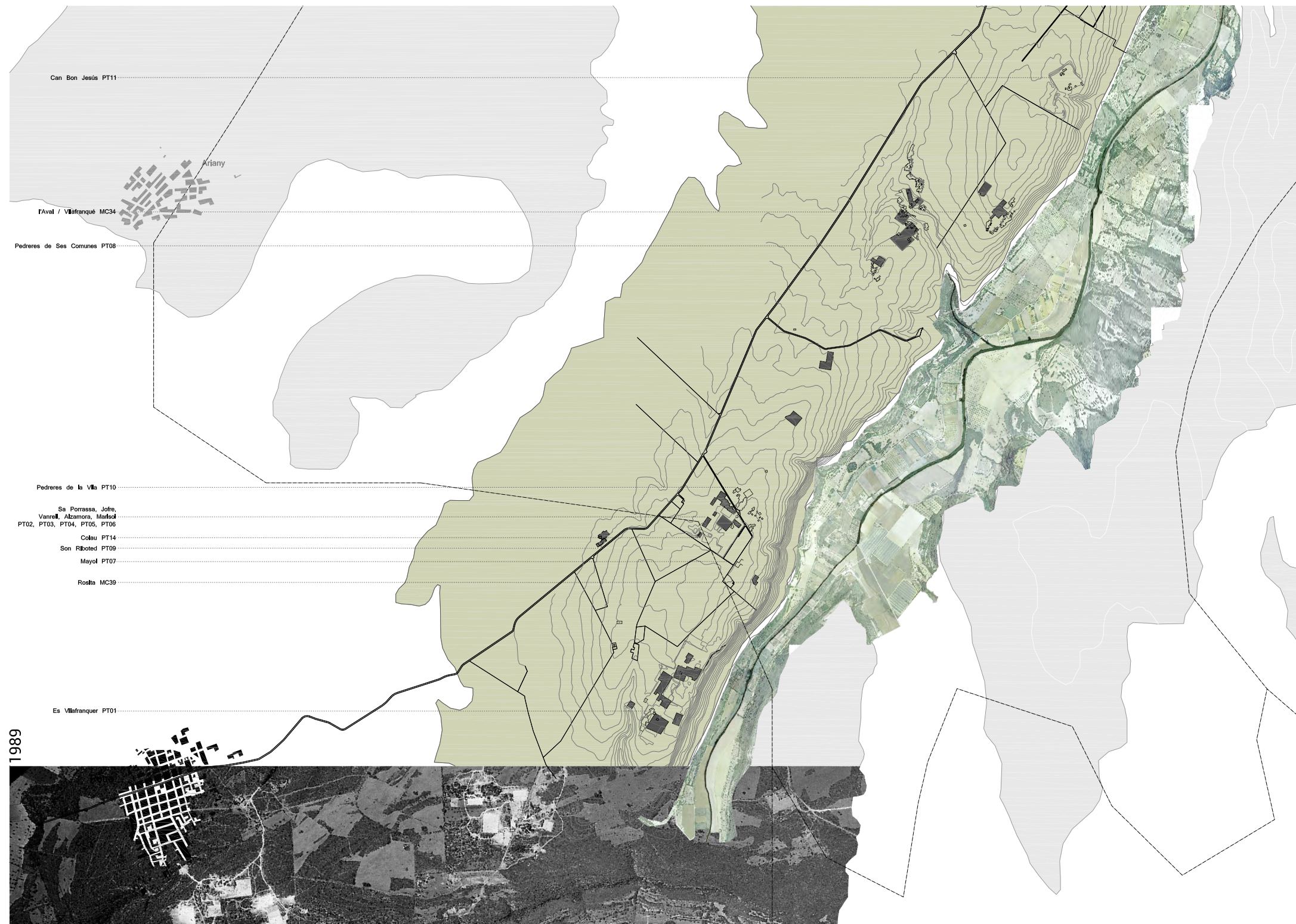
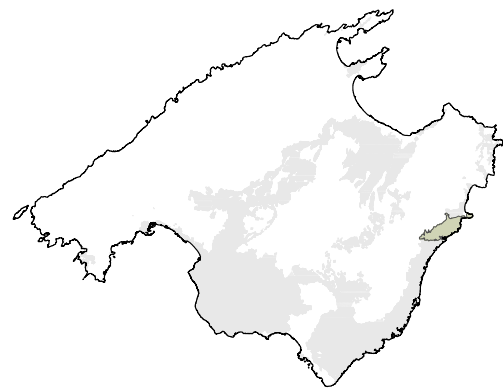

Fig. 327b Estudi seqüencial per seccions del conjunt de pedreres. Elaborat per l'autora. 2020

CONJUNT 18
Pedreres de Porto Cristo - Sa Gruta

LOCALITZACIÓ:

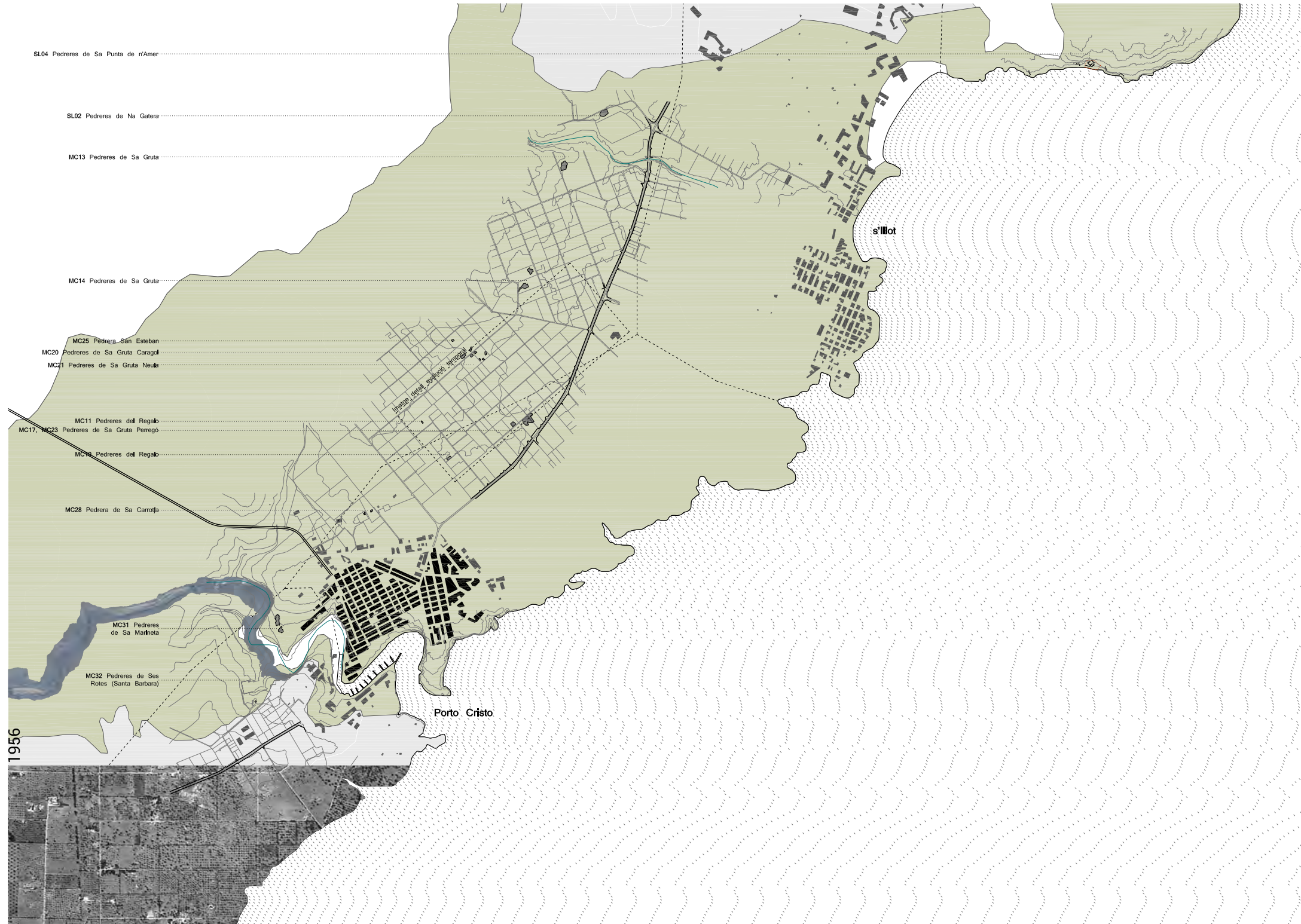
PEDRERES:

MC10 / MC11 / MC12 / MC13 / MC14 / MC15 / MC16 / MC17
/ MC18 / MC19 / MC20 / MC21 / MC22 / MC23 / MC24 /
MC25 / MC28 / MC29 / MC31 / MC32 / SL02 / SL03 / SL04

MUNICIPIS:

Manacor / Sant Llorenç des Cardassar

- Límit Unitats de Paisatge
- Límit Subunitats de Paisatge
- Àrea del conjunt de pedreres estudiat
- Geologia de marès
- Àmbit de pedrera catalogada (vermell)

Pedrera de Sa Gruta Perregó (MC22),
fotografia pròpia, 2017

Fig. 328 Conjunt de pedreres 18: Pedreres de Porto Cristo - Sa Gruta. Instants seqüencials del Paisatge de Pedreres, anys 1956, 1989 i actualitat. Elaborat per l'autora. 2020

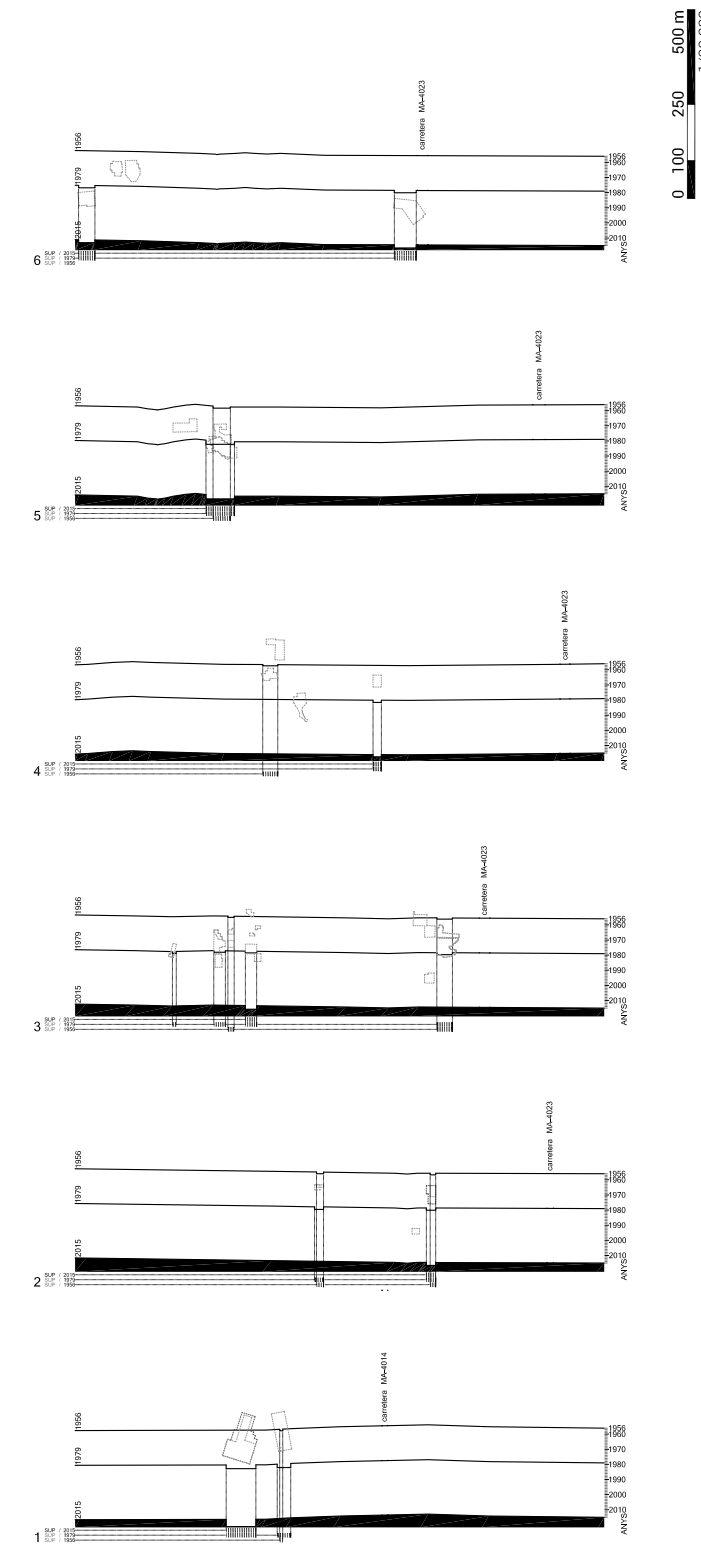
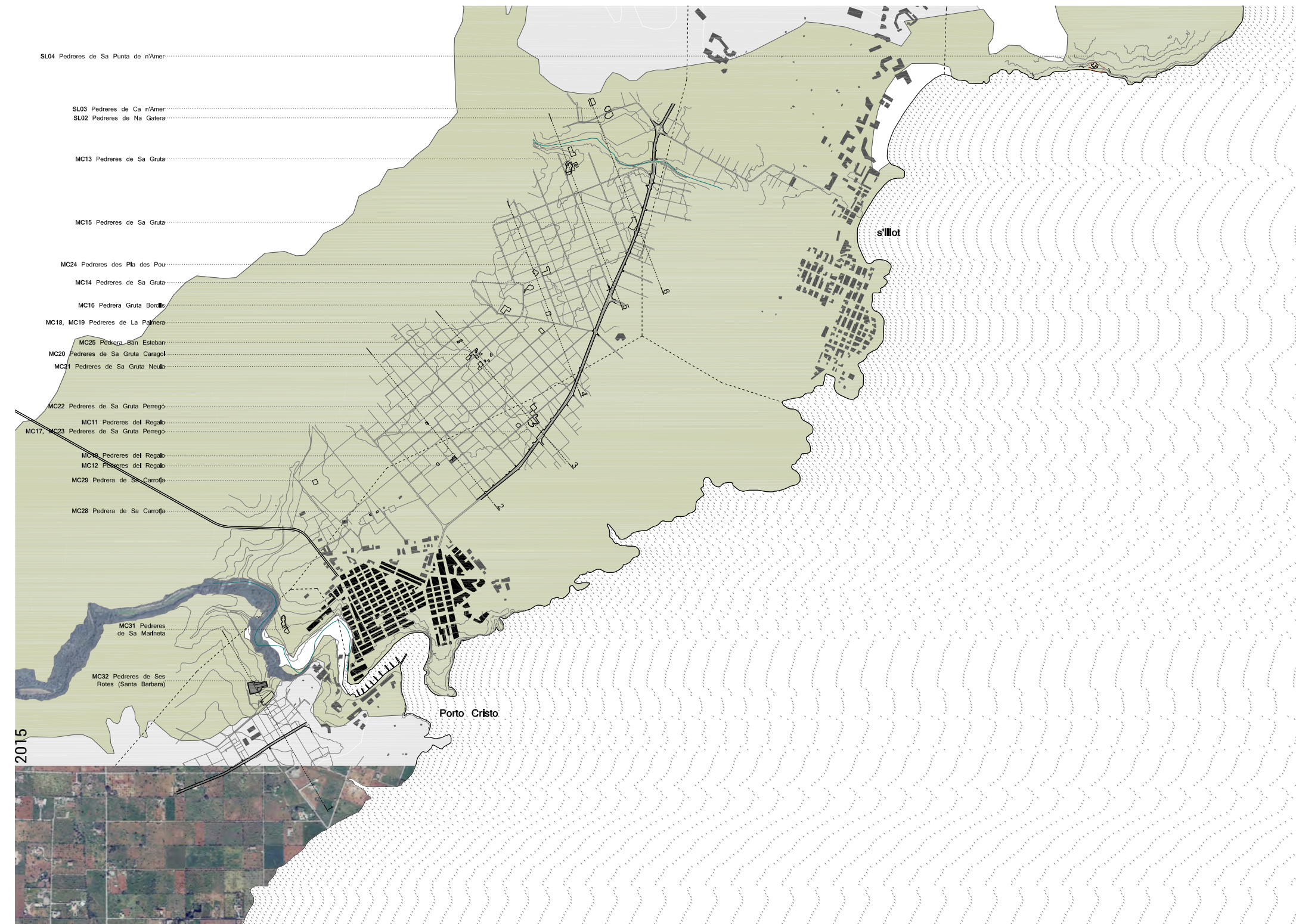
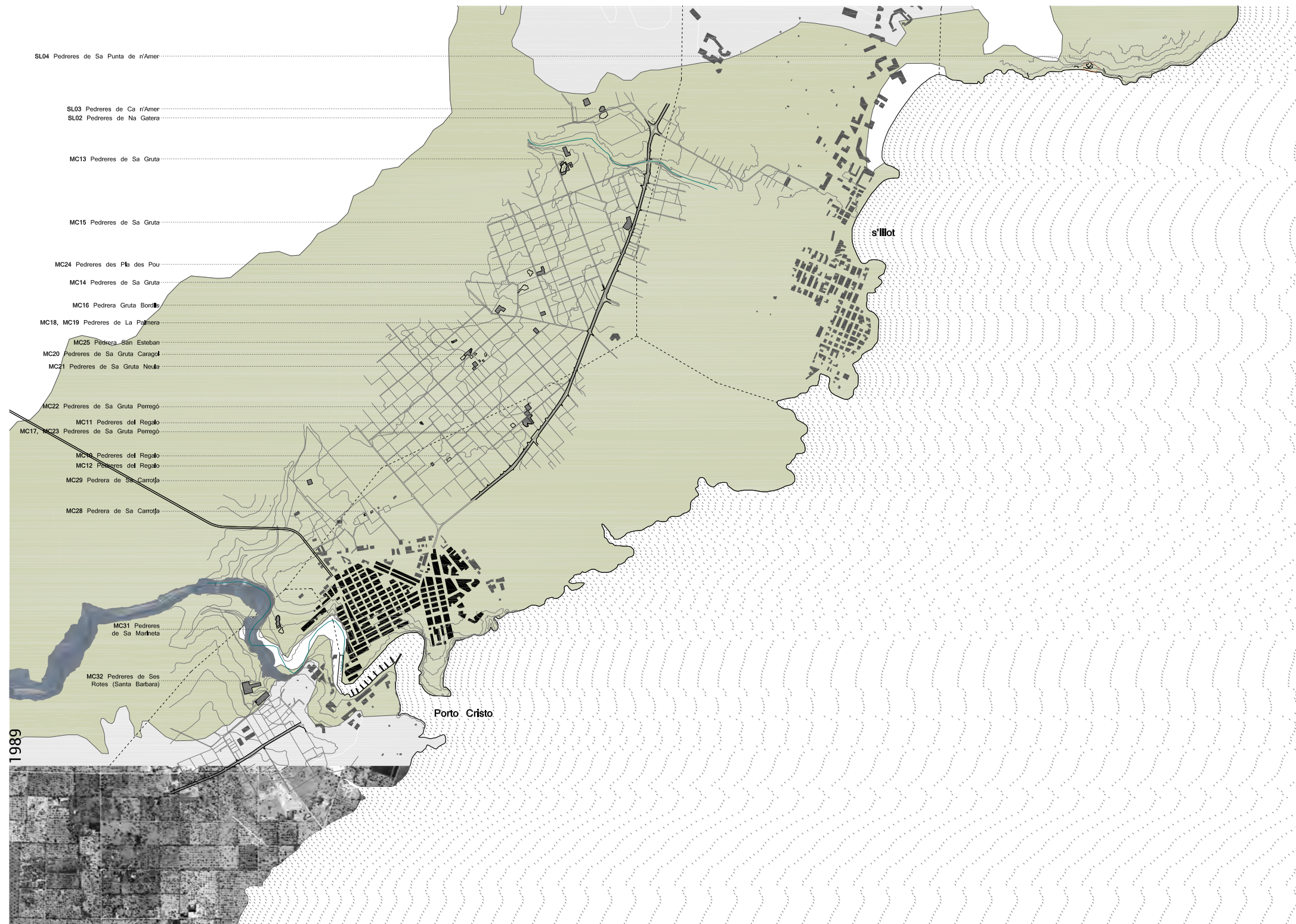
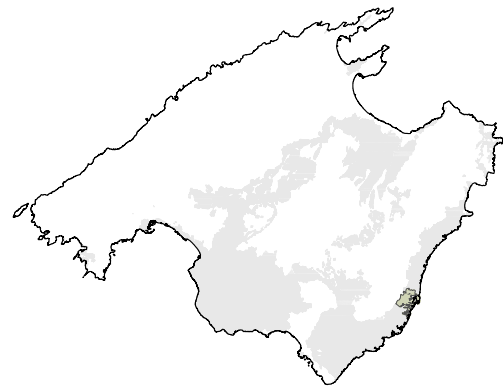

Fig. 328b Estudi seqüencial per seccions del conjunt de pedreres. Elaborat per l'autora. 2020

CONJUNT 19
Pedreres de s'Horta - Porto Colom

LOCALITZACIÓ:

PEDRERES:
FL01 / FL02 / FL03 / FL06 / FL07 / FL11 / FL12 / FL13 / FL14
/ FL15 / FL16 / FL17 / FL18 / FL19

MUNICIPIS:
Felanitx

- Límit Unitats de Paisatge
- Límit Subunitats de Paisatge
- Àrea del conjunt de pedreres estudiat
- Geologia de marès
- Àmbit de pedrera catalogada (vermell)

1000 m
500
0 100
e: 1/30.000
N
direcció
dominant

Pedrera de San Isidro (FN18),
fotografia pròpia, 2018

1956

Fig. 329 Conjunt de pedreres 19: Pedreres de s'Horta - Porto Colom. Instants seqüencials del Paisatge de Pedreres, anys 1956, 1989 i actualitat. Elaborat per l'autora. 2020

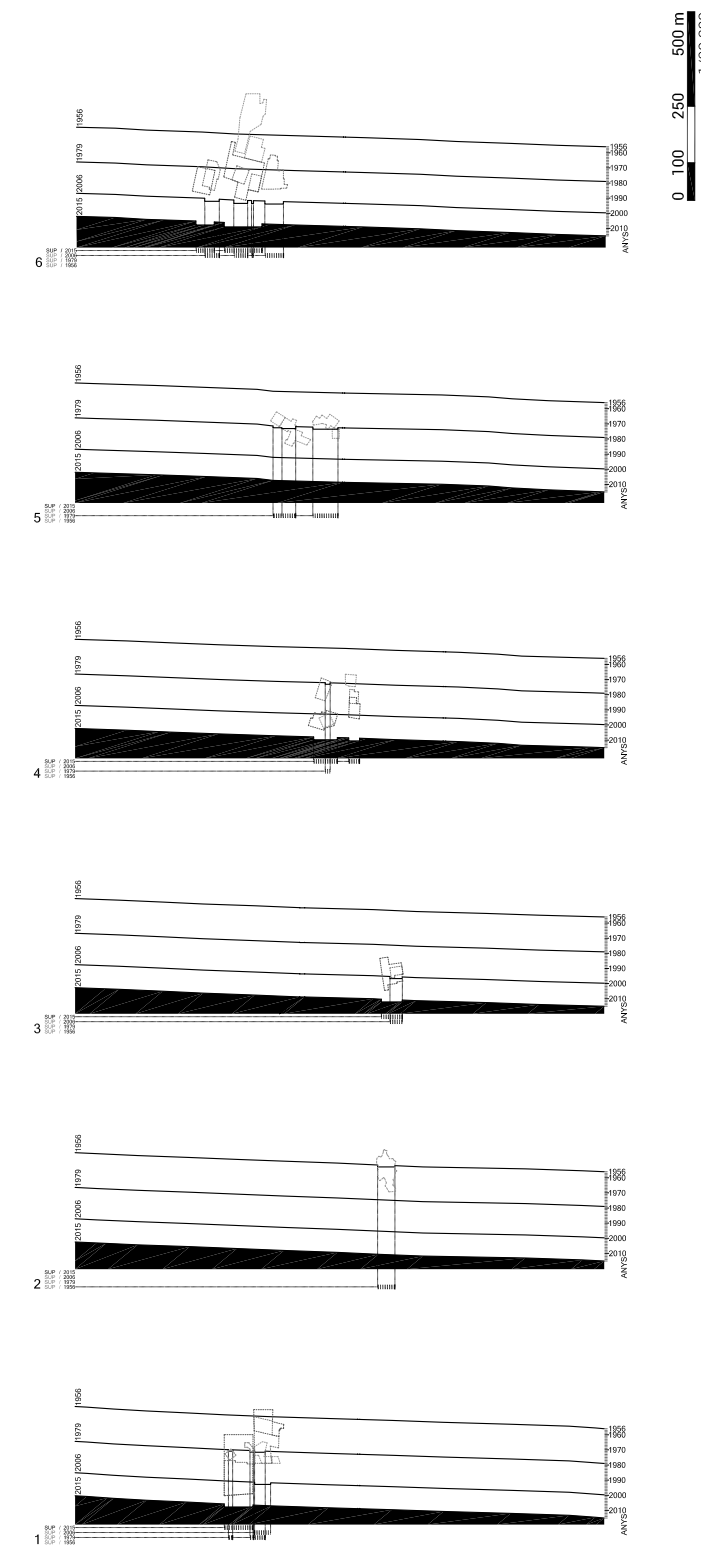
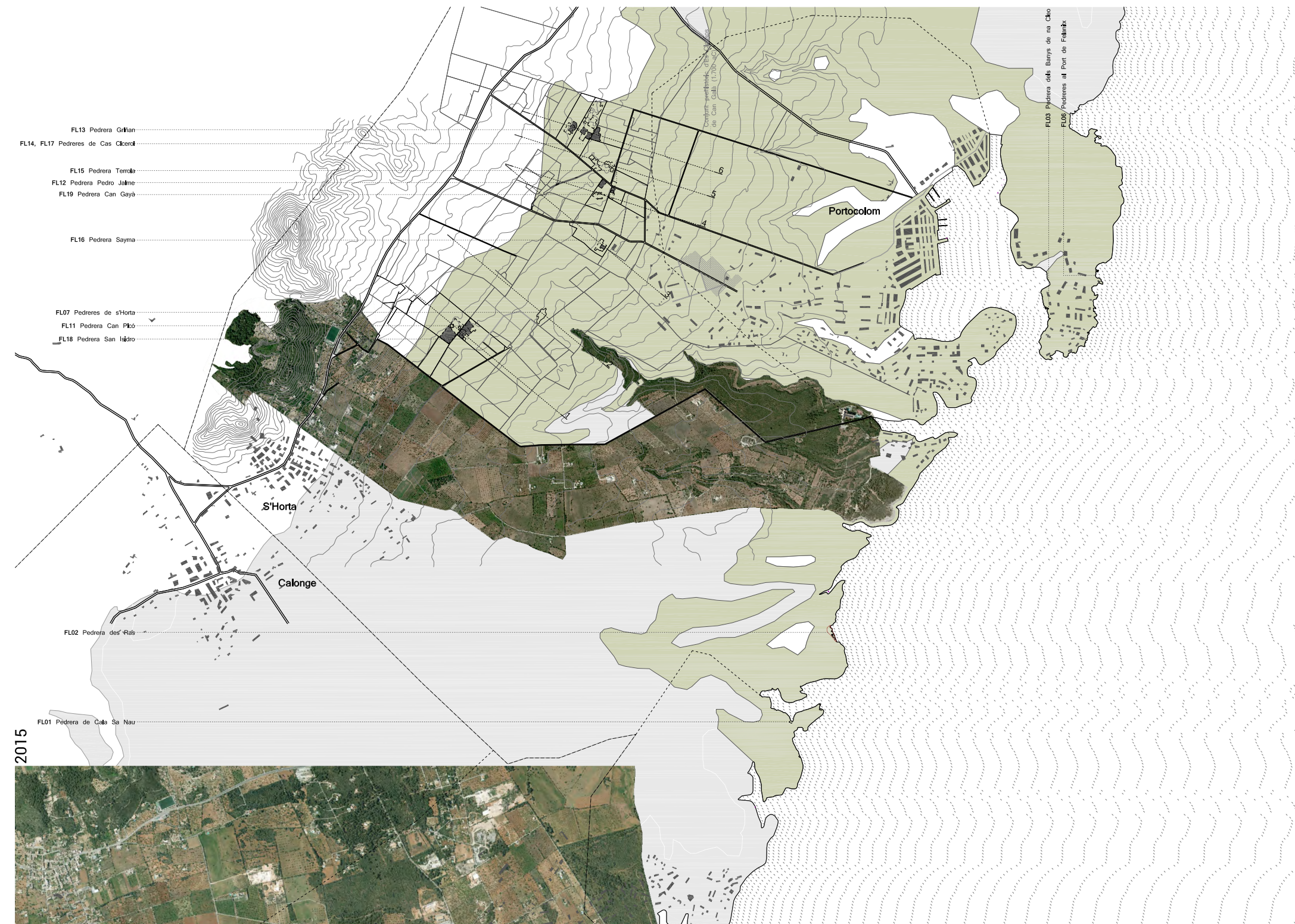

Fig. 329b Estudi seqüencial per seccions del conjunt de pedreres. Elaborat per l'autora. 2020